

UGALDE'tar MARTIN

KULISKĀ SORTĀ

UMEENTZAKO KONTUAK

KULISKA SORTA

Ugalde'tar Martin

SORGIÑAREN URREA

UMEENTZAKO KONTUAK

ITXAROPENA ARGITALDARIA – ZARAUTZ

Eskeintza

*Anamari'ri berak euskeraz ikasi
ta gure seme alabak sieskatik
euskeldun egiten lagundu diralako
maitasunarekin*

DEPOSITO LEGAL S. S. 825-1966

Copyright © 1966 - El Autor

"Itxaropena argitaldaria" irar-lantegietan argitara emana F. Unzurrunzaga - Victor Pradera 2 - Zarautz

Itz-aurrea

Gure umeetan ilko al da euskera?

Bi izkuntz geiegi?

Izkuntzaren izamena

Itz eta entzun bideak

Jaungoiko ta imajinazio bideak

Umeentzat kontuak

Entzuteko ta irakurtzeko kontuak

Bakoitzak bere neurria

Liburutxo onen bidea:

Bederatzi kontu

Nola egiñak izan diran

Euskera Batuaren bearra

Ume-literatura lanetarako asmo batzuek

Talde neurriketa

Lan onen akatzak

Itzak nola idatzi

Itz-aurrea

Gure umeetan ilko al da euskera?

Nere aitonak erderaz tutik ez zekian; nere aitak nolabait ikasi bear izandu zuan pixka bat, aurrera aterako bazan; nik nai ta nai ez ikasi bear, gure erriko ikastolak erderaz ikasteko jarriak ditugu ta; nere semetxoak, berriz, etxetik kanporako itz-bideetara esnatzen asi diranerako sortu zait kezka: nere semeak, nere aitonaren odoleko ta itzbideko ondorengoak, betiko euskera galduko ote dute?

Konturatzen naiz: ume oien aotan gure izkuntz iturria agortzen ba da gure erriaren zain bat igartuko da. Au izango litzake lau jenerazio barru izkuntz bat, millaka urte ditun izkuntz bat, oso-osorik akatzea. Besteren baten ilketa bat izango litzake au, noski, baiñan gorputz-illa gure ta gure semeen bizkar gañera eroriko litzake.

Ta gure aurrekoak eta gure ondorengoak ez liguteke barkatuko.

Nere kezka ez baita nerea bakarra, ta ezperientzi oietan alkar lagundu bear diogun asmoarekin nator emen nere kezka ta asmo batzuek azaltzera.

Bi izkuntz geiegi?

Lenen, ez daukagu oraingoz beintzat igez egiterik: bi edo iru izkuntzeko aurrak ditugu. Españeraz edo prantzezez, edo bietara ikasi bear dute gure semeak. Ikasteak ez du kalterik. Ni ez naiz ikastearen aurka neronek lau izkuntz ikasi ditut, eta besteren bat ikasteko itxaropenik ez det galdu; gurea ez ikastea, gurea ostikadatzea, da kaltegarri ta negargarria.

Euskeraren bizia gure aurren eskuetan daukagu; baiñan aurrena gure eskuetan, edo gure biotzetan. Umetan errex ikasten dira izkuntzak; baita bi ta iru ere; ta zenbat eta geiago ikasi trebetasun geiago sortzen da. Egi-egitan izkuntz bat ezagutzeko, besteren bat ikasi bear da; alkar konparatzeak gauz asko erakusten dizkigu ta. Bein zartu eskero izaten dira lanak! Baiñan umeak ez dute berez ikasiko; gure laguntza, zarragoen laguntza, bear dute; gurasoen buru ta biotzen laguntza.

Izkuntzaren izamena

Izkera ez da oñez ibiltzen bezela ikasten.

Alegia, ume bat bakarrik utzi zazu ta beste iñor bere inguruan ibiltzen ez ikusi arren, aurrak berez zutik jarri ta ibiltzen ikasiko dizu; or baidauzka bere ankatxoak lan ori egiteko gertuak eta or baidauka orretarako bear duan indarra.

Baiñan izketan ez dizu umeak bakarrik ikasiko Muñak or euki arren, mingaiña or euki arren, lan orretarako buru kemen eta argi guziak or euki arren, umeak ez du itz

egiten *ikasiko izketan entzuten* ez badu. Txina'n jaio edo Euskal Erria'n jaio, umeak ibillera berdiña ekarriko du berez; baiñan bere itz egite bidea ez da berdiña izango: *bakoitzak bere sendikoa, bere sendian entzuten duana ikasiko du*; eta ezer entzuten ez badu, ez du itz egingo.

Orregatik, umeak euskeraz itz egingo badu, euskeraz itz egiten entzun bear.

Itz eta entzun bideak

Nun entzungo du aurrak euskeraz?

Ziur egon zaitez, ez dizu erratioan edo telebisioan entzungo; zinean ere ez; kalean ere ez asko, zoritxarrez.

Bide oiek oraindik debekatuak edo oso motzak ditu gure izkuntzak. Etxean entzun bear aurrena; noski, *zuk euskeraz egiten badezu*.

Aurra euskelduna izatea nai badezu, jarri zazu etxean euskera entzuten. Umeak ez dizu esaten diozuna ikasiko, egiten ikusten dizuna edo entzuten dizuna baizik; aita-amak eta anai-arreba zarragoak zer egin eta zer esan, ura egin eta ura esango dizu umeak. Lenengo bost urteak bere-biziko garrantzia omen dute. Gero, al bada, eusko lagun artean jarri; umeak lagunakin egiten duan guzia indar aundiko ezperientzia izaten da ta. Gero, ikastolan al ba liteke, ikastolan; baiñan badakigu au batzuetan zalla dala, oraindik beintzat.

Bere aurrei batere laguntzen ez dioten guraso euskeldun asko ezagutzen ditut. Bere aurrak euskeraz egitea nai dute, baiñan senar-emazte artean erderaz aritzen dira. Orrelako gurasoekin umea ez da euskeldun egingo. Euskera ulertuko du, bear ba da, baiñan ez du umeak euskeraz itz egingo.

Bere aurrari euskeraz egiten dioten gurasoak beren artean euskeraz egiten ez ba dute, ez dute bere umea euskeraz egiten jarriko. Umeak euskeraz entzungo du, ta ulertuko du, baiñan erderaz erantzungo du. Umeak ez du euskeraz ulertzea galduko aurrena, baiñan pixkanaka-pixkanaka galtzen joango da. Ta umeak berak euskeraz erantzuten ez ba dizu, galdu zazu. Ume au euskeldun-alperra edo pasiboa izango da lenen, ta gero euskeldun izatez utziko du.

Nola liteken au?

Ba dakigu entzun-bideak eta itz-bideak izate berdiñekoak ez dirala. Izkuntz bat entzuten eta irakurtzen ikastea ez da orren zalla. Beste buru batek asmatutakoa entzun edo irakurtzea errez xamarra da; buruauzte bat asmatzea bezela. Baiñan bakoitzak bere buruan sumatu, ta gero itzak alkar erantzi, ta oiek besteren baten belarriaren bidez beste norbaiteri zerbait adieraztea, bata besteari zerbait komunikatzea, ori da zaila. Ta izkuntz nagusitasun ori itz egiñez bakarrik irixten da. Lan ori egitera umea beartu egin bear da. Zuri euskeraz entzun ondoren, berak euskeraz erantzun bear dizu. Lan ori egitera umea beartzen ez badezu, ez du berez egingo. Euskeldun-alper izatera jetxiko zaizu semea aurrena, ta gero erdeldun utzean geratuko zaizu.

Zure eusko saña igartu zaizu.

Jaungoiko ta imajinazio bideak

Gaur gauden bezela, ikastolik gabe, gure umea euskeldun osoa egin nai badegu, umearen buru ta irudimen edo imajinazioko bide zabalak ere euskeraz etxean erabili bearrean gera.

Etxeko gora-berak entzutearekin ez du umeak naikoa. Umearen buru argiarentzat mundu txikia da ori. Bere kontutxoak euskeraz entzun bear ditu bost edo sei urte arte, ta gero berak irakurri bear ditu; ta bere otoiak euskeraz ikasi bear ditu. Biotzeko ta imajinazioko bide oiek zabal-zabal irikita dauzka umeak, eta esanak askar eta zakon sartzen dira umearen gogoan. Jaungoikoarekin euskeraz egiten duan umea, euskera bidean dijoakizu. Ipuin mundu zoragarri ori euskeraz sortzen ba diozu, bere barruko izkuntzari sustrai ederrak ematen ari zera. Euskeraz sartzen ez bazaizka, erderaz sartuko zaizka, ta oiek moldatuko dute zure biarko semea.

Españeraz edo prantzezez nai añeko liburu-aukera badu gure umeak, baiñan euskerazko liburu gutxi dauzkagu. Ez umeak bakarrik, gurasook ere oien bearrean gaude, ez degu guetako bakoitzak oiek asmatzeko aztirik eta. Ta ditugun liburu oietako geienak umeentzako balio ez dutenak dirala uste det; au da nere ustea, beintzat.

Umeentzat kontuak

Umearen burua arrigarri-gose dago beti, ta etxe barrunbeko mundua txikitxo zaio. Bere imajinazioko mundu zabaleko bideak ibiltzen gurasook lagundu bear diogu, bestela berez edo besteak zuzendutako bideak artuko ditu ta.

Ta gai onetzaz ari naizela, umeentzako kontuak aitatu ditut. Nola izan bear duten umeen kontuak?

Lenen, umeen kontuak umeentzat izan bear dute. Onek azpaldiko edo perogrullokeri bat dirudi, ez alda ala? Baiñan oiek ere esan bear ditugu eta berriz. Alegia, umeak berak ibiltzen dituzten itz neurrian egiñak izan bear dute kontutxo oiek; umeak ulertzen dituzten gertaerak erabiliaz, umeak berak esagutzen dituzten jende, abere ta gauzak bakarrik aitatuaz eta konparatuaz, eta berak bere laguntxoekin erabiltzen dituzten berbo ta itzak bakarrik erabiliaz. Ta gañera, beti itzak berdin idatziaz. Bein "itxogin" itza erabiltzen ba degu, gero ez "itxoin" jarri, edo "itxadon" esan; umea nastu ta aspertuko degu ta.

Entzun eta irakurtzeko kontuak

Gero, bi erako kontuak idatzi bear ditugu gutxienez: entzutekoak eta irakurtzekoak.

Bost edo sei urte arte, beintzat, umeak bere kontutxoak entzun egin bear ditu; ta aurrera irakurtzen ikasten duanean, umeak berak irakurri bear ditu. Umeei irakurriz, gurasoak euskeraz irakurtzen oituko dira; euskeldun geienak ez daude ta euskeraz irakurtzen ikasiak. Euskotarrak gure izkuntzean analfabetoak baigera. Argi ibilli

gaitzen emen: gaurko ta biarko munduan ez da irakurtzen ez dan izkuntzarik bizirik geratuko.

Entzuteko ta irakurtzeko onetan zer diperentzi dagon?

Entzuten ditugun gauzak ez ditugu irakurtzen ditugun bezalako neurrian ulertzen. Entzuerak denbora motxa du, ta entzuten dana irakurtzen ari danaren esku dago; erratioan entzuten degun zerbait ulertzen ez ba degu, joana da. Irakurtzen ari geranean, berriz, itz bat ulertzen ez badegu, atzera joan geniteke; ta idea oso bat galtzen badegu, errenkada bat edo bost atzera joan geniteke. Bide bakoitzak bere uler-neurria denbora ba ditu.

Bakoitzak bere neurria

Umeak *entzuteko* idazten diran kontuak oso errexak izan bear dute. Batetik, itz errexak, eta bestetik, aixa ulertzeko gertaerak erabilliaz. Eta gero, frase motxak egiñaz. Onena: asmo edo idea bakoitzarako frase bat. Eta asmo ta itz zailtxoenak bi edo iru aldiz esan.

Umeak *irakurtzeko* idazten diran kontuak, berriz, pixka bat jaso liteke; umeak irakurtzen duana ulertzeko denbora artuko du ta. Bañan emen ere arreta berdiña euki bearrean gera. Umearen lenengo euskera lanetan ez degu nekatu ta azpertz bear.

Batez ere, kontu oiekin ez degu literaturarik egin bear. Ez ta periodismorik ere. Ez ta ensaiorik ere. Umeen kontuak, *kontuak dira, ta umeentzat*.

Umeak berak irakurri bear dutenean, begi-bideak ere erreztu bear zaizka. Letra aundia, ta orriak geiegi bete gabe bear dituzte; al ba da marrazki ta argazkiekin apainduta. Oraindik umearen naimen edo borondate bideak ez dira egin, ez du disziplinarik ikasi, ta bide oiek al ditugun neurrian errextu bear dizkiogu.

Berez, euskerak ba dauzka bere zailtasunak.

Euskera aoz-ao bakarrik gorde dan izkuntza izan da. Ba dakigu izkuntz guziak bi eratako bideak izaten dituztela gutxienez: bat etxeko ta kaleko izkuntza, ta bestea, berriz, ikastolakoa ta literaturakoa. Izkuntz geienetan diperentziak ez dira aundiak izaten, bi erak alkarrekin ikasten eta erabiltzen dituzte ta. Españeraz erriak "yo he estau aquí" esango dizu, eta idazten ikasi ba du: "Yo he estado aquí" idatziko dizu; ta orrela, millaka itz. Eta guk? Ez ba degu irakurtzen, ez ba degu idazten, aoz-ao erabiltzen degun euskera bakarrik ikasi ba degu, orretan bakarrik geratzen gera. Ta: "laun askokin jun nitzan" esaten oituak ba gaude, "lagun askorekin joan nintzan" irakurtzea zail egiten zaigu. Nola gure izkuntzaren akatz aundi-aundi au konpondu? Irakurriz eta idatziz.

Umeentzat lan au beriala asi bearrean gera. Itzak bear bezela idatziak ikusi bear dituzte. Orregaitik, au bera ba da naikoa, bai, eta itzak errezak eman bear zaizka, ta asmo bideak ere garbiak eta beren adiñeko, neurrikoak.

Liburutxo onen bidea

Bederatzi kontu

Kontu oiek danak ez dira neronek asmatuak izan.

"Andoni ta babarrun landarea", Jenggren'en "Jack and the Beanstalk" etik artua izan da; ta "Unai ta Itxaso", Alemani'ko "Hansel und Gretel" erri-ipuietik; eta "Aizea", Janet and Alex D'Amato'ren "Blow, wind, blow" etik adaptatuak izan dira. Ez det *aldatuak* esaten; ez baitira zuzen-zuzen aldatuak izan. Ala izan ba ziran, gure umeen asma-bide edo ezagun-bideetatik pixka bat aterako nintzala uste det, eta au ez da komeni. Ala ba, izenak gure errikoak dira, ta gertakizunak ere gure artean gerta izan ba lira bezela antolatuak. Andersen'en "Urretxindorra", "Enperadorearen jantzia" ta "Plomozko gudaritxoa", bai, zuzen-zuzen aldatuak izan dira.

Besteak, bai, neronek asmatuak dira: "Sorgiñaren urrea", "Lagun, txakur bildur gabea" ta "Egiaren saria" gure umeentzat zuzen asmatuak ditut. Ba liteke gertakizun izpi batzuek nik beste nonbait irakurritako zerbaitetik artuak izatea; ez naiz orren orijinal izateko asmo arrokoa; gauza gutxi, edo bat ere ez, izango ditu gizonak berez, bakar-bakarrik, asmatutakoak; esan eta egiten ditugun gauza guzieren azia beste norbaitek esan edo egindakoan oñarrituak izan oi dira, naiz eta gu konturatu ez; bañan orain esan nai detana da, alegia, iru kontutxo oiek beste iñora begiratu gabe, gure umeak buruan, eta biotzean, dauzketela idatziak izan dirala.

Nola egiñak izan diran

Au esan eta gero, ara nola lantxo au gertatua izan dan.

Kontu oiek nere seme-alabekin batera idatziak izan dira. Unai Ona'k zortzi urte ditu, ta Miren Itxaso'k, zazpi. Miren Ainara'k urtea ez du oraindik bete, ta ez du laguntzerik izan.

Nere umeak nola lagundu diraten?

Kontu oietako bakoitza Unai ta Itxaso'ri oierakoan zenbait aldiz irakurri dizkiet. Eta bi oar aurretik egin eta gero: 1) ulertzen ez duten itz edo asmorik ba dago, beriala galdetzeko, ta 2) zerbaitek, luze dalako edo ulerkaitzegi dalako, azpertzten ba ditu, esateko. Ta, ala, kontu oiek lau, bost eta sei aldiz ere idatziak ditut; gauza batzuek erantziz, besteak kanduz, ia ba beren gogoko eta errez ulertzekoak geratzen diran.

Bide onen errua

Ba dakit, bide onek erru aundi bat ba daramala barruan: alegia, atzerrian jaio ta asi, ta gure etxeko euskerean bakarrik oituak izan diran umeak ez daukatela Euskal-Erri'ko

neurrik ematerik. Ta egi-egia da. Nere aurren bizibideak, ikasiak, asma-bideak, ez dira gure errikoak. Nik lan oiek nere errian egiteko gogo baldin ba daukat, orregatixek da. Alegia, lan oiek erri bizian, erri osoaren neurri bizian, egin bear diralako. Ta gure seme-alaben euskera Guipuzkoa'ko euskera da; nere gurasoak eta gerok, nere emazteak eta nik, egiten deguna. Nere emaztea santurtzearra da, bañan (trixtea da au) bere errian ez zuan euskerarik bein ere entzun, eta (au pozgarri zait) nerekin Venezuela'n ikasi duan euskera nere jaioterrikoa izan bear.

Ta ume kontu oiek edonungo ume euskeldunak irakurtzekoak bear luteke, euskera batuan egiñak.

Euskera batua bearra

Gure liburuak zerbaiterako balioko ba dute, euskera batura jo bear gorrian gera.

Bakoitzaren euskera bideak onak dira (ain onak ere!) ta alegiñean gorde bear ditugu. Baiñan gaurko egunean euskera batua zabaltzen ez ba degu, ez degu bakoitzak gure euskera bideak gordetzerik ere izango, ta gañera ez daukagu libururik eta erratirik eta telebisio asmorik aurrera eramaterik izango. Euskerak ez ba du alkar egiten, gure erriaren izkuntza pikotara laixter joango zaigu; ta beti-betiko gero,

Euskera batuan umeekin ekiteak ba ditu alde asko.

Ni alegindu naiz liburutxo onetan Baiona'ko euskal Idazkaritza'k artutako erabakiak ibiltzen; bide au asiera on-ona baita.

Ara emen batzuek:

- 1) X - *goxo*, *xamur*'en bezela erabiliko da (*sh*, *ch*, *ss*, *s*, eta abar baztertzen dira).
 - 2) TX - *etxe*, *amatxo*'n bezela erabiliko da (*tch*, *ts*, *ch* eta abar baztertzen dira).
 - 3) J - *jan*, *josi*'n bezela erabiliko da (naiz eta soiñua euskeldun guzientzat berdiña ez izan).
 - 4) RR - *elurra*, *egurra*'n bezela erabiliko da ('r baztertzen da); itz bukaeran, r idatziko da beti: *elur*, *egur*, eta abar.
 - 5) LL - *Tellatua*, *karapillua*'n bezela idatziko da (-l baztertzen da).
 - 6) DD - *Maddalen*'en bezela idatziko da (-d baztertzen da).
 - 7) TT - *ttaka-ttaka*, *aititte*, *attona*'n bezela idatziko da (-t baztertzen da).
 - 8) NB - eta NP - *enparantza*, *denbora*'n bezelaidatziko da.
 - 9) IÑ - eta ILL- euskera batean *in* eta *il* eta bestean *iñ* eta *ill* esaten diran itzak, beti aurretik *i* orrekin idatziko dira: *baino*: *baiño* (ez *baño*); *Oilo*: *oillo* (ez: *ollo*); *arraina*: (ez: *arraña*).
 - 10) H - naiz euskera batzuetan letra au itz egitean ez esan, idazkeran onartzen da; *H* gorde duten euskeretan daukan forma eradutzat arturik: hitz, handi ta abar; bañan esaten ez duanak eta ez dakianak: *itz* eta *andi* idatzi lezake.
- Euskeldun askok *H* au nun dijoan ez dakigu; ara emen epe batzuek: a) bokal berdiñen artean *h* esaten danean, idatzi egingo da; b) bi esan-era nastu ditekenean, batek eramango du: *hori-ori*, *hura-ura*, ta abar.
- 11) KH, LH, NH, ÑH, PH, RH, TH emendik aurrera joango dira: K. L. N. Ñ. P. R ta T; *bekhatu*: *bekatu*, *alhaba*: *alaba*, ta abar.

12) BA - *Baldintzako ba* lotuta idatziko da: *Baldin banator*, nere amak *baleki*, gertatu *balitz*, *baldin* esan *balute*.

13) BA - *Baieztutzeko ba* danean, aparte idatziko dira: *Ba* dakit, *ba* datoz, *ba* zekien, eta abar.

14) EZ - *Ukatzeko ez* danean, aparte idatziko da: *ez* dakit, *ez* datoz, *ez* zekien, eta abar (naiz *eztakit*, *eztatoz* eta *eztanean* itz egiten esan).

15) BAI - edo BAIT - lotuta idatziko da: *Baitakit* edo *baidakit*, *baitzekien* edo *baizekien*, *baikiñan* edo *baigiñan*, eta abar.

Gero ba dira deklinazioatzaz eta berboatzaz beste erabaki batzuek; oiek ere etorriko dira gure idaz bideetara, pixkanaka-pixkanaka; oraingoz aurretik eman ditugun regla oiek betetzen asi bear degu beintzat, errezak dira ta. Erabaki au aurrera eramaten ba degu, zerbait irabazi degu.

Ume-literatura lanetarako asmo batzuek

Ta orain egiterik izan ez arren, (erritik urruti bainago) ba dauzkat umeentzako literatura lanetan aurrera eraman nai dituzten asmo batzuek. Eta emen esango ditut, ba liteke zuetako batzuen (guraso edo maixu), asmoren bat lanean jartzea ta.

Ara, umeen buru ta biotzei bear dan neurrian itz egingo ba diegu, gure umeentzako bokabularioa ta itz bideak neurtu bearrean gera.

Nola!

Umeak berak ez dakietela, berak beren gixa izketan ari diran artu-emanak grabatu, ta berak errex erabiltzen dituzten itzak jaso. Oiek izango dira guk beretzat idazteko erabiliko ditugun itzak.

Au da, umeei beren itz berekin itz egin.

Talde neurriketa

Taldeak neurtuak izan bear dute.

Egin zagun kontu ikastola batean ume talde bat biltzen degula; sei ta sortzi ta amar urtekoak nastutzen ba ditugu, itz-bideak eta asmo-bideak ere nastuko ditugu. Maillak nola aukeratu ez da errex; orretarako saio bereziak eta estudio batzuek egin bearko lirake, noski; bañan, gutxi-gora-bera jo ezkerro, ba liteke lau urtetik sei-zazpi urteraño neurri on bat izatea, ta sortzitik amar edo amabira beste bat, eta amabitik amairu amabostera beste bat, orrela. Zerbait ondo ikasia ez degun arte, neurriketa onetan gutxi-gorabera ibili bearko degu.

Bañan adiñ-talde aukeratze au bakarrik ez da lan osoa.

Egin zagun kontu, ikastola batean lau urtetik zazpi urteraño umeak biltzen ditugula, ta beren gixa itz egiten duten guzia grabatzen degula.

Bañan ez degu naikoa.

Gipuzkoa'ko erri batean bakarrik egiten ba degu, ez degu beste errietako euskera neurririk artuko. Beste euskal izkuntzetako muestrak ere bear ditugu. Ta au, ez uri

aundietan bakarrik; erri txikietan ere bai; itz bideak eta umeen problemak ez baitira batean eta bestean berdiñak izaten.

Nola talde oiek aukeratu?

Ba talde oiek gure izkuntzaren aldaketa edo karakteristika aundiena duten tokietako bakoitzean eta au uri aundi batean erri txiki batean aukeratuta... Ala derizkiot nik beintzat. Eta emen proportzioak ere kontuan eukita.

Gero, bakoitza ordu erdi bat inguruko grabazio oietako itzak, banan-bana, paperean jaso bear dira, ta orrekin iztegitxo bat egin. Emen egongo dira, ba, 4-7 urteko umeak Euskal-Erri'an beren eguneroko artu emanetan erabiltzen dituzten itz eta berbo geienak.

Bein material au eskuetan daukagula, danak errexena ulertuko dutela uste ditugun eta bear aundienakoak izango dituzten itzak eta berboak aukeratuko genituzke, ta oiekin bakarrik lan egingo genuke adiñ orretako umeen kontuentzako.

Noski, neurketa ta aukera lan au baten esku egotea baiño talde batek egitea obe litzake; al izan ezker, euskera aldaketa edo karakteristika bakoitzeko euskera ondo dakien gizon edo emakumeak osatuko ba luteke taldea, milla aldiz obe.

Lan onen akatzak

Ba dakit, lan onek ere ba ditu bere akatzak.

Bat, umeen izkuntz aberastasuna neurtzen eta moztutzen ari gerala.

Baiñan neurriak, naiz eta perfektoak izan ez bear bearrekoak dira. Adin oietan, ume adiñetan, bear-bearreneko lana euskera gustatzen eta maitatzen erakustea da; ori ez degu lortuko umeak errez ulertzen ez ditun kontuak ematen ez ba dizkiogu; ori da aurreneko lana; gero, euskera maitatzen ikasi duan umeak bere gixa euskera aberatsagoak irakurriko ditu. Baiñan aurrena gogo ori sortu ta umeen imajinazio bideak zabaldu bear dizkioeu izkuntzean.

Orretarako ere, umeei ta zarrei euskera aberasteko, sinonimo ta antonimo liburu on baten bear aundian gera idazleok; oraindik lan au ez degu egin, eta itz erabiltzeko aukera gutxi daukagu.

Ara ba makiña bat lan gure aurrean!

* * *

Ara, oiek dira ba nere lantxo au egiten aritu naizenan buruan ibilli ditudan asmo batzuek. Alkar laguntzekotan ba gera, ara emen nere lan apurra. Gure aurrak eta bere izkuntzean burua ta biotza jarrita dauzkanei eskeintzen diet pozik. Beste euskel idazleenak pozik artuko ditut nik.

Danok bat eginda ere naiko lan ba dago aurrean eta!

Era bat baiño geiagotara idazten ditugun itzak

Emen darabilkizkigun itzak beti era batera idaztera beartu naiz neroni, irakurgai au umeentzat al dan errezena izan dedin.

Ageri, agiri
Aiña, aña (jaten emateko aiña)
Aritu, aitu (irakurtzen aritu naiz)
Arkumea, arkumia
Artoburuak, artaburuak
Atadiko, atariko (atadiko arbol bat)
Atea, atia
Askoan, askuan (denbora askoan)
Askoetan, askotan (aldi askoetan)
Aundiak, aundik
Babarrun, baburrun
Baiñan, baiña, bañan (baiñan emendik aurrera)
Baiño, bañon, baño (au baiño aundiagoa da)
Barrenen, barruan
Basoan, basuan
Batean, batian (bein batean)
Batzuek, batzuk
Batzuetan, batzutan
Begiak, begik
Beñere, beñere
Beranduxiago, beanduxiago
Berekin, bereikin
Daukat, dakat
Detala, detela (irakurtzen ikasi detala)
Detan, deten (ara zer ikasi detan)
Duala, dula (urrea arkitu duala)
Egin, in
Erortzen, erortzen
Erropak, arropak
Euria, eubia, ebia
Gaixoa, gaxoa
Gaua, gaba
Gizajoa, gizarajoa
Goazen, guazen
Goxoaren, goxuaren
Guziak, guziak
Ibili, ibilli

Itxasoa, itxasua
Jatekoa, jatekua
Joan, jua
Laño, lañu
Laxter laixter
Loalea, loalia
Mantxo, mantso
Nagon, nagoan (nun nagon?)
Negarrik, negarrarik
Noizpait, noizbait
Nor, zein (nor da emen?)
Nun, non (nun zaude?)
Oera, oiera, oira (oera joan naiz)
Olloak, olluak
Omen, emen (egunero jaten omen du)
Onetan, ontan (denbora onetan)
Orduan, ordun (orduan, oera joan nintzan)
Ordurako, orduako
Orrela, ola
Ostoak, ostuak
Pixtu, piztu
Soiñu, soñu
Subea, subia
Xamarra, zamarra (berritsu xamarra zan)
Trixe, triste
Txakurra, zakurra
Urtean, urtian
Uxo, uso
Zar, xar
Zertarako, zertako
Zegoan, zegoan, zegoan
Zekian, zekin (amatxok ez zekian zer zan)
Zergatik, zergaitik
Zetorrela, zatorrela
Zeuden, zauden
Zeukala, zaukala
Zeukan, zaukan
Zijoala, zijuala
Zintzilika, txintzilika
Zirazuke, zidazuke (emango al zirazuke?)
Zituan, zitun
Zoaz, zuaz (zoaz orain etxera)
Zuan, zun (jaso zuan burna)

Sorgiñaren urrea

Bein bizi omen zan mutil bat, eta izena omen zuan Xabier.

Xabier mutil alperra zan, eta ez zuan irakurtzen ikasi nai. Maixuak eta amatxok eta aitaxok erakutsi nai zioten, baiñan Xabierto'k ez zuan ikasi nai.

Ala, arratsalde batean ikastolatik piper egin eta Lizarbola'ko zubian exerita omen zegoan eguzkia artzen.

Eta amona xar bat pasa zan.

– Zer egiten dezu emen? –esan zion Xabier'eri.

– Eguzkia artzen –erantzun zion Xabier lotsagabeak.

Baña Xabier'ek ez zekian amona zar ura sorgiña zala!

– Eta ez al dezu ikastolara joan bear? – galdetu zion sorgiñak.

– Nik, zertarako?!

– Zertarako? –esan zion amonatxoak– irakurtzen ikasteko!

– Irakurtzen? –esan zion Xabier gezurtiak– nik azpaldi ikasi nuan ori!

– Bai? Orduan tori liburutxo au –eta sorgiñak kolkotik liburu polit bat atera ta eman zion.

Xabier'ek liburua eskuetan artu ta begira-begira geratu zan.

– Liburu orrek esango dizu zuri emendik aurrera gertatuko zazun guzia! –esan zion sorgiñak.

– Bai?!

Bai, ta orain, agur.

Eta amona bezela jantzita zegoan sorgiña bere bidean joan zan.

"Ara –esan zuan Xabier'ek beretzat– nik ez dakit irakurtzen, eta orain nola jakingo det emendik aurrera zer gertatuko zaiten?!"

Eta ala zegoala gurdi bat pasa zan, eta gurdiaren gañean gizon gazte bat:

– Zer zaude or, urari begira? –galdetu zion Xabier'eri.

Xabier'ek ez zekian gizon gazte ura sorgiña bera zala.

– Emen, denbora pasa.

– Ara, zer liburu polita! –esan zion gizona bezela jantzita zegoan sorgiñak– irakurtzen ba al dakizu?

"Ara –esan zuan Xabier'ek beretzat– orain jakingo det zer gertatuko zaiten.

Eta esan zion gizonari:

– Ez, ez dakit... Zuk irakurriko al zirazuke orri bat?

Eta gizonak esan zion:

– Bai, bai.

Eta orri bat irakurri ta esan zion Xabier'eri:

– Aurreneko orriak dio liburu onen jabea gabeen Txistoki'ko etxe zurrera joaten ba da, saku bat bete urre arkituko duala.

– Bai?!– esan zion Xabier'ek arrituta.

– Bai, bai –eta gizon gaztea bere gurdiarekin aurrera joan zan.

"Ederki –esan zuan Xabier'ek beretzat– gaur gabeen aberastuko naiz!".

Eta ala zegoala asto bat pasa zan, eta astoaren gañean andre gazte bat.

– Zer zaude or, urari begira? –galdetu zion Xabier'eri.

Xabier'ek ez zekian andre ura sorgiña bera zala.

– Emen, amorraiak ikusten.

– Ara zer liburu polita! –esan zion andre gaztea bezela jantzita azaldu zan sorgiñak– irakurtzen ba al dakizu?

– Aurreneko orria bai –erantzun zion Xabier'ek gezurretan baiñan besterik ez dakit– zuk bigarrena irakurriko al zirazuke?

– Bai, bai.

Eta andre gazteak liburutxo eskuetan artu ta esan zion Xabier'eri:

– Bigarren orriak diona da: urrearen konturik inorri ez esateko, ta bere billa zu bakarrik joateko

– Bakarrik? –esan zion Xabier'ek.

– Bai, bai –eta emakume gaztea astoaren gañera igo ta aurrera joan zan.

"Ederki –esan zuan Xabier'ek beretzat– orrela urrea neretzat bakarrik izango da!".

Eta ala zegoala, bizikleta bat pasa zan, eta bizikletaren gañean bere kidako mutil koskor bat.

– Zer zaude or, urari begira? –galdetu zion Xabier'eri.

Xabier'ek ez zekian mutiltxo ura sorgiña bera zala.

– Emen, denbora pasa...

– Ara zer liburu polita! –esan zion mutiko bezela azaldu zan sorgiñak– irakurtzen ba al dakizu?

– Aurreneko ta bigarren orriak bai –erantzun zion Xabier'ek gezurretan– zuk irugarrena irakurriko al zirazuke?

– Bai, bai.

Eta mutikoak esan zion Xabier'eri:

– Irugarren orriak diona da: arkituko dezun urre orrekin Andoain osoa erosi ta erriko alkate egingo zaituztela.

– Nik?! –esan zuan Xabier'k arrituta.

– Bai, bai, ala dio emen –eta mutikoa bizikleta gañera igo ta aurrera joan zan.

"Au dek, au! –esan zuan Xabier'ek beretzat– orain bai betiko ondo biziko naizela!"

Eta ala, ia illuna zan, eta Xabier, tapa-tapa, Txistoki bidean abiatu zan.

Txistoki'ra eldu zanean, gaua zan; toki arretan argi bat ere ez zegoan. Etxe ura errea ta ondatua zegoan, eta bildurra ematen zuan! Xabier ikaratu zan!:

"Orrera sartu bear al det nik?"

Bañan urrearen gosea zeukan, eta noizpait, bildurrak akatze, sartu zan.

Eta ibili zan etxea miatzen, anak dandarka, ta alako batean an arkitu du saku bat.

Ura poza!

An dioa Xabier sakua bizkarrean duala bere etxera.

Etxera oso nekatua eldu zan.

– Zer dezu or? –esan zion bere amak.

– Emen?! Urrea!!

– Urrea!!!

– Bai, ama, ta emendik aurrera ez dezu lanik egin bearko.

Ama arrituta zegoan.

Ta ala, sakua azkatu zuten eta, ba dakizute barrenen zer zegoan? Arri mordo bat.

– Nork engañatu zaitu, seme? –esan zion Xabier'eri bere amak.

Eta orduan Xabier lotzatu zan, eta bere amatxori egia esan bear izandu zion.

– Ez zazula negarrik egin –esan zion amatxok; sorgin orrek lekzio bat eman dizu.

– Bai? –galdetu zion Xabier'ek.

– Bai. Or al daukazu liburutxoa?

Xabier'ek kolkoan zaukan liburutxoa amari eman zion.

Ama irakurtzen aritu zan.

– Zer dio liburuak, ama? –galdetu zion Xabier'ek.

– Liburutxo onek –esan zion bere amak– zuri gertatu zaizun guzia esaten du.

– Neri gertatu zaiten guzia?

– Bai, ta irakurtzen jakin ba zendun, jakingo zendun emakumea ta gizon gaztea ta mutikoa ta liburua eman zizun amona sorgiña bera zirala, ta Txistoki'ko etxe zarrean zegoan sakua arriz betea zegoala.

– Liburuak ori esaten du?

– Bai.

– Orain bai irakurtzen ikasiko detela!

Ta andik aurrera, Xabier ikastolara joan zan.

Eta ala ba zan, sartu dedilla kalabazan.

Aizea

Bein batean bizi omen zan neska txiki bat, eta izena omen zuan Miren Ainara.

Ainara neskatxo ona zan, baiñart berritsu xamarra; aitatxori ta amatxori beti galderak egiten ari zan:

- Ama, nor da aundiagoa, eguzkia edo ni?
- Ama, nork dauka indar geiago, astoak edo nik?
- Ama, ama, ama!...

Ta amak, eta aitak, eta Unai bere anaiak, eta Itxaso bere aizpak al zutenean erantzuten zioten. Baiñan batzuetan aitak eta amak ere ez zekiten nola erantzun.

Ura zan lana, ura!

Ta ba dakizute Ainara'k zer galdetu zion amari bein batean?:

- Ama, aizea zer da?

Baiñan amatxok ez zekian aizea zer zan. Ez baitu iñork ikusi!

Orduan Ainara aitatxorengana joan zan, eta aitari galdetu zion:

- Aitatxo, aizea zer da?

Baiñan aitatxok ere ez zekian aizea zer zan.

Orduan Ainara, oso trixte jarri zan, eta begiak malkotan zeuzkala atadiko intxor arbol aundi baten azpian exeri zan.

Eta ala zegoala:

"Xiiii!"... txistu egin zion aizeak belarrira.

Ainara'k jaso zuan burua, azkar, eta begiratu zuan batera ta bestera, ta ez zuan aizerik ikusi.

Orduan Ainara, berritsua baizan, gora begira jarri ta. esan zuan:

- Aizea, nun zaude?

Baiñan aizeak ez zion erantzun.

- Aizea -deitu zion Ainarak berriz- zergatik ez dezu zure burua erakusten?...

Eta ba dakizute zer gertatu zan?

"Xiiii!... Siiisss!... egin zuan aize bolara aundi batek, eta intxaurreko adar guziak eta osto guziak astindu zituan; eta gero ostoak goitik bera, euria bezela, eroritzen asi ziran.

- Ara -esan zion aizeak Ainara'ri- emen nago...

Ainara'k ez zuan iñortxo ere ikusten; baiñan ostoak "i-ji-ji" ta "ojojo"ka, mantxo-mantxo, egan bezela, lurrera eroritzen ari ziran.

Orduan Ainarak galdetu zion aizeari:

- Aizea, zu osto al'zera?

- Ni osto? -erantzun zion aizeak- Bai zera!... Ni ez naiz osto; baiñan ostoak nere lagunak dira.

Orduan Ainarak esan zion:

- Ta ni zure laguna al naiz?

Eta aizeak erantzun zion:

- Bai noski!... Ume guziak dira nere lagunak!

Eta ba dakizute Ainara'k zer galdetu zion?

- Aizea -esan zion- zuk nerekin jostatu nai al dezu?
- Ai, ai, ai! -erantzun zion aizeak- nik lan asko daukat!

Orduan Ainara oso trixte jarri zan.

- Ez negarrik egin -esan zion aizeak belarrira- nik zurekin jostatuko det.
- Bai?! -poztu zan Ainara.
- Bai, baiñan aurrena lan batzuek egin bear ditut.

Ainara ezin zan ba ixilik egon, eta berriz galdetu zion:

- Lana?... Zer lan egin bear dezu ba zuk, aizea?

Orduan aizeak belarrira txistu egin zion: "Xiiii!"..., ta gero "I-ji-ji", par egin zion Ainara'ri.

Ainara'k begiratu zuan alde batera ta bestera, ia aizea ikusten ote zuan; baiñan aizea ez zan ageri.

- Ez -esan zion aizeak belarrira- ez nazu ikusiko.
- Ni ez nau iñortxok ere ikusten. Baiñan emen nago!
- Nun? -galdetu zion Ainara'k lurrea begira, intxorreko adarretara begira.

Ta ba dakizute aizeak zer egin zion?

- Emen nago! -esan zion, eta Ainara'ren illeak ao-aize batekin bezela: "fuuuuu"... astindu zizkion!

Ainara'k ez zekian nora begira jarri.

- Ta orain -esan zion aizeak- lanera noa.
- Aizea, zer lan egin bear dezu orain?
- Aurrena -esan zion aizeak -zure amatxok zintzilika jarri ditun erropak legortu bear ditut...

Eta, esan bezela egin:

"Xiiii, siiisss!"...

Eta etxe aurrean zintzilika zeuden erropak astindu ta legor-legorrek utzi zituan.

- Eta orain? -galdetu zion Ainara'k.
- Orain orbel pixka bat ere egin bear det.

Eta esan bezela egin:

Txistu aundi batekin inguruko gaztañei batera joan eta ango gaztaiñ adarrak astindu zituan.

- Eta orain? -galdetu zion berriz Ainara'k.
- Orain -esan zion aizeak- zuen soroko arto-buruak ere legortu bear ditut. Ez al dituzu zuen soroko arto-buruak oritzen ari dirala ikusi?

- Bai -erantzun zion Ainara'k-. Eta gero?

Aize gizajoa ere orrenbeste galderarekin pixka bat nekatzen asi zan.

- Gero, sagastiko sagarrak ere eldu bear ditut...

Ainara berriz trixte jartzen asi zan.

- Zergatik zaude trixte? -galdetu zion aizeak.

- Bai -esan zion Ainara'k- beti lanean ari zera ta... Ez al dezu nerekin beiñere jostatu bear?

Eta Ainara negarrez asi zan.

Orduan aizeari pena aundia eman zion.

- Goazen -esan zion Ainara'ri belarrira- goazen jostatzer...

– Nora? –galdetu zion Ainarak'k.

– Goazen!

Eta Ainarak eskutik artu ta inguruko toki guzietara eraman zuan aizeak berarekin. Loreak biltzen, maripoxak arrapatzen, txoriak uxatzen, or ibili ziran biak alde aundi batean.

Orduan, Ainarak pixka bat nekatu zanean, aizeak esan zion:

– Ainarak, zoaz orain etxera, zure ama laixter janaria jartzen asiko da ta.

Ta ba al dakizute orduan Ainarak'k zer galdetu zion aizeari?:

– Aizea –esan zion– ta orain nora joango zera?...

Ura zan lotsagabea!

Bañan aizea ez zan batere asarretu, ta erantzun zion:

– Orain zure amak sua pixtutzen duanean, zuen tximiniko kea artu ta zerura igo bear det...

– Bai?

– Bai, ez al dezu kea zerura igotzen beñere ikusi?

– Bai –erantzun zion Ainarak'k– eta gero?

– Gero, zuen baratzak bear duan euria gaur gabean egingo badu, laño beltz batzuek ere urrutitik ekarri bearko ditut.

Ainarak ezin zan ixilik egon, eta galdetu zion:

– Oso urrutitik ekarri bear al dituzu laño beltzak, aizea?

– Bai –erantzun zion aizeak– itxasotik.

– Itxasotik?!... Eta urruti al dago itxasoa?

– Bai –erantzun zion aizeak– Buruntza mendia baño urrutiago!

– A! –esan zion Ainarak'k, arrituta.

Bañan Ainarak ezin zan, ba, ixilik egon, eta berriz galdetu zion:

– Aizea, azkeneko galdera egingo dizut.

– Azkenekoa izango al da! –esan zion aizeak "i-ji-ji"ka belarrira parrez.

– Bai –esan zion Ainarak'k– azkenekoa.

– Bota –esan zion aizeak.

Eta Ainarak'k galdetu zion:

– Zergatik ez zaitut nik ikusten?

– Ara –esan zion aizeak:

"Ni ibiltzen ba naiz,
nun nagon ba dakizu;
bañan gelditzen ba naiz,
berriz galtzen nazu".

Ta Xiiii-siiissss" egin eta txistuka alde egin zuan aizeak.

Nora?

Nork daki aizea nun ibiltzen dan! Tellatura, edo basora, edo sagastira, edo sorora, edo amatxoren erropak legortzera, edo urrutira laño billa, edo tximiniko kea zerura igotzera...

Aizea or dabil beti; baiñan ez du oraindik iñortxok ere ikusi.

Jaungoikoa ikusten ez dan bezela.

Ta ba dakizute aizea nola sumatuko dezuten? Erropari, ta keari, ta lañoei begira.
Jaungoikoa sumatuko dezuten bezela.

Aizeak zion eran:

"Ni ibiltzen ba naiz,
nun nagon ba dakizu;
bañan gelditzen ba naiz,
berriz galtzen nazu".

Ta au egia ba zan, sartu dedilla kalabazan.

Andoni ta babarrun landarea

Bein batean bizi omen zan mutil txiki bat, eta izena omen zuan Andoni.

Andoni bizi omen zan bere amatxorekin baserri batean. Eta nola Andoni'k aitatzorik ez zuan, lan egitea berari tokatzen zitzaion. Baiñan, ara, Andoni alper xamarra zan; ez zitzaion lan egiterik gustatzen. Orduan, amatxok pixkanaka, pixkanaka, baserriko olloak, eta txerriak eta beiak saltzen joan zan. Noski, egunero jan bear zuten eta!

Baiñan egun batean bei bat bakarrarekin geratu ziran.

– Beia ere saldu bearko degu –esan zion Andoni'ri bere amatxok.

– Beia ere bai? –Ta Andoni negarrez asi zan.

– Noski, nola jango degu bestela?

Ta Andoni konturatu zan orduan ori ere egia zala.

– Tia –esan zion amatxok– eraman zazu beia perira, ta al dezun dirurik geiena ekarri zazu. Au da gure azkeneko dirua. Diru au gastatu ta gero ez dakit zer jango degun!...

Ta Andoni oso trixte jarri zan; eta sokatik bere beia artu ta perirako bidean atera zan.

"Bei au saldu ta diru asko ekarriko det", esan zuan beretzat, "eta amatxori gauz asko erosiko dizkiot".

Eta ala zijoala, gizon txiki batekin topo egin zuan, eta gizon au beiari begira-begira gelditu zan.

– Oso bei polita da –esan zion gizon txikiak.

– Bai, oso bei ederra da –esan zion Andoni'k–. Zergaitik ez dirazu zuk erosten?

– Bai, erosiko nizuke bei eder ori.

– Ta zenbat emango nazu –galdetu zion Andoni'k.

– Au –Ta gizon txikiak bere poltxikotik babarrun gorri ale batzuek atera ta erakutsi zizkion.

Andoni babarrun ale aiei begira-begira geratu zan; eta gutxi iruditu zitzaizkion.

– Ez, gutxi da ori –esan zion gizon txikiari.

– Baiña ara zer politak diran! –esan zion gizon txikiak.

Eta, egia esan, babarrun ale aiek oso politak ziran. Eta ala, Andoni'ri babarrun gorriak gustatu zitzaizkion eta bereikin etxera joan zan.

– Zer egin dezu?! –esan zion bere amatxok,– gure bei ederra babarrun ale oiengaitik saldu?!

Eta, ain zegoan asarre, babarrun aleak artu ta leiotik kanpora, zapla!, bota zituan.

Andoni gizarajoa orduan konturatu zan zer egin zuan, eta negarrez oiera joan zan.

Baiñan goizean esnatu ta leiotik kanpora begiratu zuanean arrituta geratu zan. Bere amak bota zituan babarrun aleak gabeen itsasi ta berebiziko landarea azi zan.

Baiñan izugarria ordea! Gora ta gora, arbol izugarri bat bezela, laño tartean galdu arte.

– Ama! –deitu zion Andoni'k karraxika– ara zer babarrun landarea jaio dan!

Eta ama ere jeiki zan oietik eta arrituta geratu zan.

Orduan, Andoni babarrun landare gora igotzen asi zan. Eta gora ta gora jo zuan. Ainbeste igo ta gero! Andoni'k goitik begiratu zuanean bere ama ez zuan ikusi ere egiten, eta baserria txiki-txikia ageri zan. Eta Andoni oraindikan gorago igo zan, eta lañuak ere pasa zituan. Eta an, gora-gora igo zanean, ba dakizute zer arkitu zuan? Lañu gañean zegoan gaztelu eder bat.

Baiñan aundia, ordea, e! Oso aundia! Ateak aundiak, eta leioak aundiak eta torrea izugarria! Dana zan oso aundia.

"Nor bizi ote da emen", esan zuan Andoni'k

Eta ola ordurako gosea ere egin zitzaion, eskallerak igo ta: "tan, tan", atea jo zuan.

Ba dakizute nor atera zan? Andre aundi-aundi bat.

– Zer bear dezu zuk? –galdetu zion Andoni'ri.

– Barkatu –erantzun zion Andoni'k baiñan ni goseak nago, ta zerbait emango al zidazuke jateko?

– Jateko?! –esan zion andre aundi arek. Ba al dakizu nun zauden? Au jigante aundiaren etxea da, ta emen arrapatzen ba zaitu, rau! jango zaitu!!

Eta orduan Andoni ikaratu zan.

Baiñan nola gose aundia zeukan, esan zion:

– Mesedez, andrea, zerbait jaten eman akidazu, ta gero joango naiz.

Orduan andre aundi ura errukitu zan eta Andoni barrena sartu zuan, eta sukaldeko mai aundi batean exeritzeko esan zion.

An atera zion platera aundi batean jatekoa ta Andoni pozik asi zan jaten. Baiñan alako batean: "Pan-pan-pam", berebiziko pauso soñu aundiak entzun ziran, eta gaztelu osoa lur-ikara batek astindu ba lu bezela dardarka jarri zan.

– Ai! –esan zuan andre aundiak, ikaratuta– nere gizona, jigantea emen dator... Ai, ama, ikusten ba zaitu jango zaitu!– eta Ando ni besotik artu ta labean gorde zuan.

Egia esan, pixka bat beranduxiago izan ba zan antxe arrapatuko zuan jiganteak.

Atea iriki zuanean gaztelu guzia eroriko zala ematen zuan. Andrea alako bi ba zan.

– Rau-lau, amalau! –esan zuan– euskotar baten odol usaia nabaitu det!... Bizirik edo illa, bere ezurrekin egingo det nik gaur gabeko ogi opilla!!...

Ta, ala, mai azpian eta sukaldeko zulo guzietan billa ibili zan, eta azkenean labeko atea irikitzen zijoala bere andreak esan zion:

– Emen ez dago iñortxo ere, gizona... Zuretzat preparatu dizuten apari goxoaren usaia bakarrik da...

– Bai ote?!

– Bai, bai!...

Eta, ala, andreak platera aundi-aundi bat bete aragi jarri zion maiean eta jiganteak: "Rau-lau, amalau!", oso-osorik jan zuan.

Jan zuanean, armario aundi batetik bi diru poltza artu ta barrenen zeuden urrezko ontzak kontatzen asi zan.

Baiño nola jan berria zegoan, loalea etorri zitzaion, eta ontzeko urreak aurrean zeuzkala, plasta, lo artu zuan.

Andoni orduan labetik poliki-poliki atera zan ta diru poltza bat mai gañetik artu ta ixil-ixilik, "pin-pin", anka puntetan, gaztelutik atera zan.

Eta al zuan azkarrena landaretik bera jetxi zan!

Andoni'ren amak urre ura ikusi zuanean oso pozik jarri zan, orain ba zuten zerekin jana erosi ta.

Ala, urre arekin denbora askoan bizi izandu ziran baserritxoan.

Baiñan dana bukatzen da mundu onetan, eta diru ura ere bukatu zan; eta Andoni, amari ezer esan gabe, landare gora igo zan berriz.

Andre aundia berriz ere ikaratu zan, baiñan ain zeukan biotz ona, Andoni sukaldera sartu arazi zuan eta jaten eman zion. Eta, ala, mutilla jaten ari zala, an etorri zan berriz jigantea goseak:

– Rau-lau, amalau... euskotar baten odola ez dabil urruti!... Bizirik edo illa, bere ezurrekin egingo det nik gaur gabeko ogi opilla!...

Eta berriz asi zan Andoni'ren billa; ta labea ere iriki zuan; baiñan oraingoan andreak gatz-ontzian gordea zeukan. Eta, noski, jiganteak ez zuan iñor arkitu.

Andreak atera zion jiganteari jana, ta onek beriala jan zuan. Gero sukaldean zegoan ollo zuri bat mai gañean jarri ta berarekin jostatzen asi zan jigantea: "Jarri", esaten zion olloari, ta ollo zuriak urrezko arrautz bat, danba!, egiten zuan. Eta berriz esan eta ollo zuriak beste urrezko arrautza egiten zuan. Eta ola, dozena bat urrezko arrautz egin zituanean, jigantea loaletu zan eta lo artu zuan, eta zurrunkaka asi zan bere alkian.

Orduan Andoni gatz-ontzitik atera zan, eta ixil-ixilik maiera igo, ollo zuria beso azpian artu ta landaretik bera jetxi zan igesi berriz.

Andoni'ren amak ollo ura ikusi zuanean oso pozik jarri zan.

Eta, ala, urrezko arrautz aiek saldu ta ondo bizi ziran.

Baiñan Andoni'k gora joateko gogoarekin egoten zan beti, ta egun batean berriz landare gora igo zan.

Eta andre aundiak berriz atea iriki zion eta beti bezela jaten eman zion, eta, beti bezela, berriz jigantea sukaldera sartu ta: "Rau-lau, ama-lau!", esan zuan, eta oraingo onetan Andoni apalaren gañean zeukaten poxpolo kaja aundi batean gorde zuan eta jiganteak ez zuan arrapatu. Ta gero jiganteak jan zuan bere aragi errea ta an jarri zan arpa polit bat jotzen. Eta, beti bezela, jiganteak lo artu zuan. Eta orduan Andoni poxpolo kajatik atera ta arpa bizkarrean artu ta an atera zan sukaldetik al zuan azkarrena.

Baiñan atetik kanpora zijoala arpa demonio ura ez zan ba karraxika azi?!

– Esnatu zaitte, nagusia, esnatu zaitte! –esaten zuan arpak.

Eta orduan jigantea esnatu zan! Eta Andoni'ren atzetik abiatu zan. Andoni bizkor ibili zan, korrika asko egiten baizun; eta sentitzen bai zituan "pan-pan" atzetik jigantearen pauso ikaragarri aiek! Baiñan Andoni landaretik bera zijoala, jigantea ere landare bera abiatu zan.

Eskerrak Andoni tximista bezela beraño jetxi ta amari karraxika deitu ziola:

– Ama, aixkora ekarri, azkar!...

Ta amak aixkora bat bereala ekarri ta arekin Andoni'k babarrun landare aundi ura bi kolpetik ebaki zuan. An etorri zan landare aundi ura lurrera; ta landarearekin batera erori zan, zapla!, jigantea ere; ta erori zanean kolpetik il zan.

Andik aurrera Andoni ta bere ama pozik bizi izan ziran bere baserrian.

Eta ala ba zan sartu dedilla kalabazan.

«Lagun», txakur bildur gabea

Bein batean bizi omen zan txakur bat, eta izena omen zuan "Lagun". Oso bizkorra zan; eta begi argiak zituan; eta ba dakizute zer geiago?... berebiziko agiñak!...

"Lagun" en agiñak ikaragarriak ziran! Arrapatzen zuan guzia: erropa zala, mai anak ziralara, olloak ziralara, arrapatzen zuan guzia txiki-txiki egiten zuan.

"Lagun" baserri batean bizi zan. Eta baserri onetan bizi ziran, gañera, senar-emazteak eta bere iru seme-alaba. Semeak bederatzi urte zituan, eta alaba zarrenak, zortzi, ta beste neska txikiak, Miren Ainara'k amar illabete bakarrik.

Mutil zarrenak asko maite zuan "Lagun", eta neska zarrenak ere bai. Beti berarekin jostatzen ibiltzen ziran. Miren Ainara txikiak ere asko maite zuan txakurra, baiñan berak ez zekian oraindik txakurrarekin nola jostatu. Eta aitak? Bai, aitak ere maite zuan "Lagun", eta askotan berarekin eramaten zuan pasiatzera. Ta amak? Ez dakit ba!... Pixka bat maite zuan, baiñan oso asarre egoten zan geienetan. Zergaitik?, Ba, "Lagun" ek etxean arrapatzen zion guzia puzkatzen ziolako!

– Gizona, eman zaiozu txakur au norbaiteri! –esaten zion amak aitari.

– Ez, aita! –esaten zuan semeak.

– Ez, aita! –esaten zuan alabak negarrez.

Eta gizona ixilik geratzen zan; baiñan ez zuan "Lagun" etxetik kanpora botatzen.

Eta ba dakizute bein batean zer gertatu zan?

Ara:

Aita sorora lanera joan zan, eta neska-mutillak eskolara joan ziran; eta etxean ama, Miren Ainara txikia ta "Lagun" bakarrik geratu ziran.

"Nik erropa garbitzera joan bear det" esan zuan amak, eta inguruko erriora joan zan.

Miren Ainara txikia bere sieskatxoan geratu zan, eta bere ondoan etzanda, "Lagun". Miren Ainara txikia bakarrik geratzen zanian "Lagun" bere ondoan etzan da zaintzen geratzen zan

Egun artan bero egiten zuan eta mendiko subeak itzal billa zebiltzan.

Eta ba dakizute zer gertatu zan?

Alako sube aundi bat baserriko ate zabaletik barrena sartu zan. Ura bildurra! Sube aundi ura, arrastaka, sukalderaño sartu zan. Eta an zegoan Miren Ainara, bere sieskatxoan, lo. Ta an zegoan "Lagun" txakur txikia ere bere ondoan, etzanda, lo. Ta an zijoan subea, gorputza arrastaka, burua tente, sukaldean barrena...

Ta ala ("Lagun" ek belarri ona bai zeukan) txakurra esnatu zan kolpetik. An ikusi zuan subea, ixil-ixilik, zuzen-zuzen sieska aldera joaten.

Ta Miren Ainara, lo.

Eskerrak neska txikia lo zegoala, bestela asko ikaratuko zan gaixoa!

Ta ba dakizute "Lagun" ek orduan zer pentsatu zuan?: "Sube onek Miren Ainara'ri koska egiten ba dio, ilko du". Ta salto aundi bat egin eta subearen aurrean jarri zan, eta zaunkaka azi zan: au, au, au!

Baiñan ala ere subea aurrera zijoan, eta sieskatxora igotzen asi zan. Orduan "Lagun" karraxika asi zan, eta zaunkaka, au, au, au!; ta ala, subea Miren Ainara'ri koska egitera zijoala, zapla! bota zitzaion "Lagun" gañera, ta agin txorrotx aiek sartu zizkion lepotik.

Miren Ainara, gaixoa, esnatu, zan, eta negarrez eta karraxika asi zan. Subea aundia ta gogorra zan, eta "Lagun" eta biak burrukan gogor zebiltzan.

Etxeko andreak erriotik zakurraren zaunkak eta Miren Ainara'ren negarrak entzun zituanean ikaratu zan, eta dana utzi ta korrika etxerako bidea artu zuan.

– Jaungoikoa! –esaten zuan– txakur gaixto orrek nere nexka txikiari koska egin dio, ta ilko du!...

Ta korrika ta korrika zijoan, eta Miren Ainara txikiaren karraxiak aundiagoak eta aundiagoak ziran.

– Ai! Txakur orrek umea ilko nau!... Esan diot nik nere gizonari, txakur gaixto ori etxetik botatzeko, egunen batean gure ume txikia ilko duala... Ai ama!...

Ta, ala, etxeko andrea etxera sartu ta lurrean alako odola ikusi zuanen, pentsatu zuan bere ume gaxoa illa zegoala, ta karraxika sukaldera sartu zan.

Ta an zegoan "Lagun" bere mingañarekin Miren Ainara txikiari arpegia zupatzen; eta an zegoan bere ondoan sube ikaragarri ura illa.

Ta orduan konturatu zan etxeko andrea zer pasa zan; eta orduan pozpozik "Lagun"eri muxu eman zion eta Miren Ainara txikia bere besoetan artu ta bularraren kontra estu-estu egin eta muxu asko eta aundiak eman zizkion.

Gero, gizona sorotik etxera etorri zanean esan zion:

– Aizu, ez det "Lagun" iñora eramaterik nai. Emendik aurrera asko maiteko det. Bera izan ez ba zan, gure Miren Ainara txikia subeak ilko zuan.

Eta ala, gizona asko poztu zan, eta "Lagun"eri maite-maite egin zion. Eta gero, seme-alabak eskolatik etorri ziranean, txakurrari muxu asko eman zizkioten.

Eta, ala, andik aurrera "Lagun" etxeko beste señide bat bezela izan zan.

Eta ala ba zan, sartu dedilla kalabazan.

Ikatzgillea ta sorgiña

Bein bizi omen ziran txabola batean ikatzgille bat, bere emaztea ta bere bi seme-alaba. Semeak Unai izena zuan, eta alabak Itxaso.

Ikatzgille au langillea zan, gizajoa, ta gau ta egun lanean aritzen zan; ala ere ez zuan etxekoei jaten emateko aiña irabazten, eta gau batzuetan oera goseak joaten ziran.

Eskerrak alkar asko maite zutela, eta aseak eta goseak pozik eramaten zituztela alkarrekin.

Baiñan ama egun batean aitari basora bazkaria eramatera joan zan eta ez zan geiago etorri. Aita billa ta billa ibili zan gau ta egun, baiñan alperrik. Azkenean etxera etorri ta Unai ta Itxaso'ri esan zien amarik gabe geratu zirala.

Unai ta Itxaso aitarekin batera negarrez egon ziran iru egun ta iru gau. Gaixoak! Zer egingo zuten ba amarik gabe geratu ba ziran?

Baiñan, ezin ba beti negarrez egon, eta Unai ta Itxaso ta bere aita lan eta lan jarri ziran berriz etxean eta basoan.

Orrela zeudela, arratsalde batean andre zar bat etorri zan txabolara.

– Ikatzgillea –esan zion Unai ta Itxaso'ren aitari– ez dezu emakumerik etxean, eta jana jarri ta umeei kontu egiteko norbait bear dezu; utziko al nazu etxean geratzen?

– Ez, ez!... –esan zuan Unai'k.

– Ez, ez!... –asi zan Itxaso negarrez.

Emakume ura ziara asarretuta jarri zan:

– Zergatik ez, zergatik ez nazute nai?!

Unai ta Itxaso ixilik eta ikaratuta geratu ziran; egia, andre arek sorgiñ bat zirudin eta.

Baiñan ikatzgilleak ez zuan orrelakorik ikusi, ta Unai ta Itxaso'ri esan zien:

– Zergatik ez da ba geratuko? Andre ona ematen du ta zuentzat beste ama bat bezela izango da... Gañera, etxe onetan bear degu nork erropa garbitu ta nork jatekoa jarri. Ez al da egia?

Umeak ixil-ixilik geratu ziran.

– Tia –galdetu zien bere aitak– geratuko al da ba andre au gure etxean?

Eta nola Unai ta Itxaso'k beti aitak esaten zieten egiten zuten, gaxoak ixil-ixilik baiezkoa eman zioten.

Ez zuten andik aurrera ume gaxoak etxe artan goxo aundirik artu! Andre ura zan! Sorgiña ez ba zan ez zebillen urruti! Beti umeekin asarre ibiltzen zan; beti umeei lan berriak jartzen zizkien; eta askotan Unai ta Itxaso negarrez egoten ziran.

Ta ala, joan ziran egunak eta joan ziran gauak; eta neguko gau otz batean, Unai ta Itxaso oiean, alkarren ondoan, kixkurtuta zeudela, andre gaixto aren abotza entzun zuten:

– Aizu –esaten zion sorgiñak ikatzgilleari– azpaldi onetan goseak gabiltza, ta ume oiek geiago jaten dute: nik uste det umeak emen goseak eta otzak iltzen ikustea baiño obea dala basora eraman eta an galtzen ustea...

– Nere semea ta nere alaba galdu?! –ikaratu zan ikatzgillea.

Ta Itxaso ta Unai'k bere aitaren negar-sotiñak entzun zituzten, eta asko ikaratu ziran.

Sorgiñ gaixto arek bere aita ere menperatua zeukan.

– Ara –Unai'k esan zion Itxaso'ri– gure aita negarrez jarri du andre orrek; orain bai basora eraman eta galtzen utziko gaituztela! Baiñan ni ez naiz mokoloa, ta biar goizerako zerbait pentsatuko det.

Ala, ume gaixoak gau guzia lorik egin gabe egon ziran; Itxaso, negarrez; eta Unai, nola mutilla zan, zer egingo zuten pentsatzen.

Urrungo goizean goiz asi zan andrea:

– Tia, jeiki askar, basora joan bear degu danok lanera ta! Denbora asko egongo gera, ta geratzen zaizkigun ogi puzka oiek patrikan artu itzazute.

Abiatu ziran, eta ba dakizute Unai'k zer egin zuan? Ba bidean zijoaztela ogi apurrak bota, gero etxeko bidea berriz arkitzeko.

Ala, basoan barren-barrenera eldu ziranean ia gaua, zan.

– Tia, asi txotxak biltzen –esan zien andre gaixtoak– su pixka bat egin bear degu gaberako ta.

Ta ala, egur billa zebiltzala gau beltz-beltza egin zitzaieten, eta konturatu ziranerako, Itxaso ta Unai bakar-bakarrik arkitu ziran basoan.

– Aita! Aita!... –deitzen zuten biak.

Baiñan an ez zan iñortxo ere ageri.

Unai'k bildu zituzten txotxekin sua pixtu zuan eta orduan bere arreatxoa su ondoan ondo tapatu zuanian pixti gaixtoren bat etortzen ba zan ere, makil aundi bat eskuan zuala su ondoan exeri zan.

Itxaso'k laixter lo artu zuan, eta Unai, esna ta erne, urruno egunaren zai geratu zan.

Eta pentsatzen zuan:

"Nik bidean bota ditudan apurren bidez berriz etxea arkituko degu".

Ta ala, goiza argitu zuan noizpait, eta arreatxoa eskutik artu ta ogi apurren billa asi ziran biak.

Eta, ba dakizute zer gertatu zan?... Ogi apurrik ez!

– Eta nun ote dira ba? –galdetu zion Itxaso'k

– Nik ba dakik orain zer pasa dan –esan zuan Unai'k–.

– Zer?–

Ba goizean goiz, txoriak etorri ta ogi apurrak jan dituzte.

Ta ala zirudin, ez bai zegoan bat ere. Ta orduan Itxaso negarrez asi zan, ikarak eta goseak.

– Itxoin –esan zion Unai'k– ia baso onetan janik arkitzen degun.

Orduan batera jo ta bestera jo ibili ziran egun guzian, ia jatekorik arkitzen ote zuten. Baiñan alperrik. Ez baita basoan orren errez gozaririk arkitzen! Ez gozaririk, eta ez bazkaririk; eta gaua eldu ta aparirik ere ez!

Orrela, goseak zeudela ta beste gau bat gañera zetorrela, Unai ere ikaratu zan pixka bat.

– Ara Unai, ara!... –esan zion Itxaso'k pozik.

– Zer? –galdetu zion Unai'k.

– Ara an, argi bat!...

Eta egia zan; baso zuloan argi txiki bat pixtu zan. Eta ara abiatu ziran, eskutik artuta anai-arrebak. Ta joan ziran eta joan ziran argiaren bidean, eta etxe txiki batera eldu ziran. Bai polita etxea! Ta ez nola nai egiña. Etxetxo ura turroi ta karamelu ta goxoekin egindako etxe polit bat zan. Ipurtargi bat zegoan etxe ataria argitzen, eta argi au zan bi umeak ikusi zutena.

– Zer polita dan! –esan zuan Unai'k.

– Bai –esan zuan Itxaso'k– Eta ni goseak nago, ta etxetxo orreri koska egingo nioke.

Umeak oso goseak baizeuden, eta etxe txikiari puzka bana kendu ta jaten asi ziran. Ura poza! Oso goxoa baizegoan! Eta ala, leio ate bat eta paret ertz bat jaten zeudela, norbaitek belarrietatik artu zituan biak.

– Ai, ai! –egin zuten karraxi bi umeak.

Ba dakizute nor zan?! Bere etxean zegoan andrea! Sorgiña!

– A, bai, e! –zion andre gaixto arek– arkitu dezute nere etxea, e! Ba, ba dakizute orain nungo sorgiña naizen! Onera etortzen diran guziak ementxe geratzen dira betiko! Ja, ja, ja!...

Ta sorgiñak etxe barrura sartu zituan umeak.

Unai ta Itxaso alkar eskutik artu ta baster batean, ikaratuta, geratu ziran.

Sorgiñ gaixto ura bere aurrean exeri ta esan zien:

Bai, onera etortzen diran guziak etxe onetan eukitzen ditut, ja, ja, ja!... Ta pixka bat gizendu ta gero labe orretan erre ta jan egiten ditut. Zuen ama orrelaxe, rau!, jan nuan, eta zuek ere orrelaxe, rau, rau!, jango zaituztet.

Ta egia zan, an zegoan labea, ta Itxaso karraxika asi zan.

– Sorgiña –esan zion Unai'k, bere ikara ta guzti– gure ama jan al dezu?!

– Bai –erantzun zion sorgiñak– ta goxoa zegoan gañera!

– Ta gure aita?

– Zuen aita oraindik ez det arrapatu, baiñan etorriko da onera zuen billa, bai, ta etortzen danean: rau!, arrapatu ta bera ere labean erre ta jango det.

– Sorgiña –galdetu zion berriz Unai'k– orain erre bear al gaituzu?...

– Ja, ja, ja! –egin zuan sorgiñak parrez.

– Norbait erre bear ba dezu gaur –esan zion Unai'k– ni erre nazazu, ta nere arreatxoari etxera joaten utzi akiozu...

– Ez, ez –esan zion sorgiñak– zuek oraindik ezurra besterik ez dezute. Nik emango dizutet orain egun batzuetan jana, bai, ta gizen-gizen egiten zeratenean, rau!...– ta sorgiñak berebiziko koska kiñal bat egin zuan.

– Orduan ez al gaituzu orain jango? –galdetu zion Unai'k, barrendik pozik baño pozago, baiñan ezer erakutsi gabe.

– Ez, ez-oraindik ez... Ja, ja, ja!... –Ta sorgiña algaraka asi zan berriz.

– Eta zergatik daukazu ba labea pixtua? –galdetu zion Unai'k berriz.

– Itxoin, itxoin, ikusiko dezute ta...

Ta ala, sorgiña parrez sukaldetik atera ta, ba dakizute nor ekarri zuan? Unai ta Itxaso'ren ama!

– Ama!! –esan zuten Unai ta Itxaso'k karraxi batean.

Ama gaxoak eskuak sokez lotuta zeuzkan, eta ala ere, labean erretzera zijoala ere, umeak ikusi ta asko poztu zan.

– Ama –esan zion Itxaso'k– nola etorri zera onera?

Itxaso ta Unai'ren amatxo negarrez zegoan:

– Nere ume maiteak, zergaitik etorri zerate basora?

– Berak, sorgiñak, ekarri gaitu ta –erantzun zion Itxaso'k.

Baiñan ez zegoan izketako denborik, eta sorgiñak Itxaso ta Unai'ren ama anketatik artu ta labe bero-bero arretan sartzen asi zan.

Baiñan orduan Unai'k zerbait Itxaso'ri esan zion belarrira, ta aurrena bera sorgiñaren anka tartean sartu ta gero Itxaso sorgiñaren lepondora igo ta bien artean sorgiña ankaz-gora bota zuten; gero, ama ta iruren artean sorgiña artu ta: punba!, labera bota zuten, eta krixk!, atea itxi zioten.

Sorgiña asi zan an karraxika, baiñan ez zioten laberik iriki.

Ta ala, irurak naiko goxo jan eta gero etxeko bidearen billa zebiltzala, ba dakizute nor arkitu zuten?, ikatzgillea, gizajoa, bere seme alabaren billa, negarrez, zebilela.

Aien poza! Danak alkar besarkatu, ta etxera joan ziran.

Eta andik aurrera oso pozik bizi izandu ziran.

Eta ala ba zan, sartu dedilla kalabazan.

Egiaren zaria

Bein batean (baiñan azpaldi, mendiko txori ta abere ta pixti guziak guk bezela itz egiten zuten garaian) bizi omen ziran Imanol eta Iker.

Imanol oso ona zan; beti egia esaten zuan, eta gañera esaten zioten guzia egia zala uste izaten zuan.

Iker, berriz, beti gezurretan ari zan, eta esaten zioten guzia gezurra zala uste izaten zuan.

"Zu mokoloa zera! –esaten zion Iker'ek Imanol'eri– jendeak esaten dizun guzia egia dala uste dezu! Ja, ja, ja!"...

Ta Iker beti Imanol'eri burlaka ibiltzen zan.

Eta ala, bein batean, Imanol, eta Iker kabi bat ikustera joan ziran. Basora eldu ta zugaitz aundi baten gañera igo ziran. An zegoan kabia iru txoriko-umerekin. Eta bi mutillak kabiarri begira zeudela zugaitz azpian itz-ots aundia entzun zuten.

Inguruko txori ta abere ta pixti guzien billera zan. An etorri ziran axeria ta otsoa ta subea ta basurdea ta zaldia; ta danak, banan-bana, zugaitz azpian exeritzen joan ziran.

Imanol eta Iker zugaitz gañean ixil-ixilik geratu ziran.

Orduan axeria zutik jarri zan, eta esan zuan:

– Nere abere-anaiak: emen bildu gera urtero bezela. Burantza, Belkoain eta Goiburu mendietako txori, ta pixti guziak emen gera. Lengo urtean ni aukeratu ninduzuten gaur itz egiteko. Ara zer ikasi detan:

– Zorraztegi baserrian alaba txiki bat gaixo daukate. Ez al da egia, zozoa?

– Bai –esan zuan zozoak– eta etxe ondoan dauzkaten belar gorrien salda edango ba lu, beriala sendatuko litzake.

– Tia ba –esan zuan axeriak berriz– esango al diegu nola alaba sendatu?

– Ez! –esan zuan zozoak asarre.

– Zergaitik ez?

– Ba Zorroztegi'koak zozo bat daukate kaiolan preso; ta nere anai zozoa askatu arte ez diogu ezer esango.

– Konforme al zerate? –galdetu zuan axeriak.

Eta danak konforme geratu ziran.

– Beste bat –esan zuan axeriak: –Erdoxta'ko nagusiak iru arkume galdu ditu atzo;

Alkain'go zuloan daude.

– Ondo dago –esan zuan otsoak.

Altxa zan askar asko zaldia:

– Ondo dagoala? Zuk arkumeak jateko?...

– Eta zergaitik ez? –erantzun zion otsoak.

Zaldia asarretu zan:

– Ba dakizu zergaitik? Erdoxta'ko nagusia bere abereekin ona dalako.

– Ala ba da –esan zuan axeriak– otsoak ez ditu arkumeak jango. Konforme al zerate?

Eta danak konforme geratu ziran.

- Besterik bai al da -galdetu zuan axeriak.
- Bai -altxa zan astoa- Bekaxti'ko jauna gaixo dagoala ba al dakizute?
- Bai -esan zuten danak.
- Ba nik ba dakit gizon orren gaitza nola sendatu.
- Bai? -galdetu zion axeriak.
- Bai. Ara: goizeko intza bildu ta ontzi bat bete edango ba lu, urrengo egunean ondo

legoke.

- Orduan Bekaxtiko'ari ori esango al dio gu? -galdetu zuan axeriak.
- Ez, ez, ez!... -esan zuten batzuek batera.
- Zergatik ez?
- Gizon ori nere anai astoarekin gaixtoa da -esan zuan astoak.
- Eta gizon orrek txakurrak ostikoka ibiltzen ditu -esan zuan txakurrak.
- Eta gizon orrek uxoa tiroka iltzen ditu -esan zuan uxu txuri batek.
- Orduan -esan zuan axeriak- gizon orreri ez diogu esango nola sendatu liteken.

Konforme al zerate?

Ta danak konforme geratu ziran.

Orduan axeria altxa zan eta esan zuan:

- Orduan aurtengoz bukatu degu. Nor izango da datorren urteko billeraren buru?

Ala, ibilli ziran izenak ematen, eta azkenean zaldia aukeratu zuten urrungo urterako.

Eta zaldia aukeratu zutenean, danak bere etxeetara joan ziran pakean eta pozik.

Imanol eta Iker an zeuden zugaitz gañean, arrituta.

- Zer gauza polita -esan zuan Ima'nol'ek.
- Politia? Baiñan dana gezurra dek!
- Ez -erantzun zion Imanol'ek- ori dana egia dek.
- Egia? Ja, ja, ja!... -esan zion Iker'ek- eta zugaitz gañetik jetxi ta bere etxera parrez

joan zan.

"Ba da ez ba da ere -esan zuan Imanol'ek baserrietara joan eta entzun detena esan biar diet".

Eta esan eta egin.

Joan zan Zorroztegi'ra:

- Ara -esan zion nagusi jaunari- zure alabari etxe ondoan daukazun belar gorrien salda ematen ba diozu sendatuko da; bañan, arren kaiolan daukazun zozoa libratu zazu, ta besterik ez preso jarri.

Ala, Imanol'ek esandakoa egin eta Zorroztegi'ko alabatxoa ziara sandatu zan.

Gero, Erdoxta'ko baserrira joan zan:

- Ba al dakizu galdutako iru arkumeak nun dauden?
- Ez -erantzun zion nagusi jaunak- baiñan edozer gauza emango nuke jakiteagatik.
- Ez dezu ezer eman bear -erantzun zion Imanol'ek- Abereak ondo tratatzen dituzu zuk, eta esango dizut; arkumeak Alkain'go zuloan daude.
- Bai? -esan zion Erdoxta'ko nagusiak- Ba nua beriala.

Ta gizona bere arkumeen billa joan zan askar asko.

Gero, Imanol Bekaxti'ko baserrira joan zan:

- Zuk bizi nai al dezu? -galdetu zion an zegoan gizonari.

– Noski –erantzun zion arrituta Bekaxti'ko nagusiak.
– Sendatuko zera –esan zion Imanol'ek– baiñan emendik aurrera zure astoa ez dezu joko, txakurrik ez dezu ostikoka ibiliko ta ez dituzu uxoa tiroka akatuko... Agintzen al dirazu?

Gizonak apal-apal baietz esan zion.

– Ba biar goizean belaseko intza pixka bat ontzi batean jaso ta edan zazu, ta sendatuko zera.

Eta esan bezela gertatu zan; Bekaxti'ko gizona urruno egunean sendatu zan.

Orduan, Zorroztegi'ko ta Erdoxta'ko ta Bekaxti'ko nagusi jaunak bakoitzak erregalo eder bana egin zioten Imanol'eri: batek upel bat sagardo, besteak txekor bat eta besteak bi asto.

Ta gañera, Andoain'go mendi guzietan berebiziko fama artu zuan Imanol'ek, eta danak asko maite zuten.

Eta Iker gezurtia lagunik gabe ta txiro geratu zan.

Ta ori egia ba zan, sartu dedilla kalabazan.

Enperadorearen jantzia

Bein batean, aspaldi, erri aundi ta aberats bat omen zan. Eta bere buru bezela aginte aundiko enperadore bat omen zegoan. Eta aginte aundi au ez zan aberastasun aundia zaukalako bakarrik, baita ere erriak bera asko maite zualako ere. Ta ala bear, enperadorea oso agintari zuzena ta ona baizan, eta laguntzalle onak aukeratzen ere bai baizekien.

Ta ala, gauz guziak ondo joango zirala usteko dezute zuek erri aundi ta aberats onetan... Baiñan... Enperadore zuzen onek ere ba zuan bere oker bat. Naiz eta birtute askoko gizona izan, enperadoreak ba zuan bere pekatu bat: arro xamarra zan, eta aoa zabalik bere jantzieri begira egoten zan egun guzian.

Ain zan jantzi arroa enperadore au, iru ta lau aldiz egunian aldatzen zituan bere jantzi apañak, goitik bera. Egin zazute kontu, beti bere jantziei begira bizi zan agintari bat!

Eta, noski, jantziak egiten, neurriak artzen, ixpilluan bere jantzieri begira, ta erropak jazten eta erazten, denbora asko galtzen zuan. Eta bere jantziekin galtzen zuan denbora guzia bere erria gobernatzekoari kendu bear zion. Eta, ala, erri aundi arretako gizonak eta emakumeak berriketan asi ziran, ia ba da enperadoreak bere jantziekin denbora galtzen ari bearrean zergatik ez zuan bere erria oraindik obeto gobernatzen.

Baiñan alako batean bere zorakeri ura sendatzeko zerbait gertatu zan. Ikasbide gogorra izan zan, baiñan on egin zion. Ba dakizute zergatik? Ba da, bere jantzi-arrokaria betiko sendatu ziolako, ta andik aurrera munduan zar erregerik maite-maitena egin zualako.

Batzuetan ikasbideak gogorrak izaten dira baiñan gure onerako ba dira, ongi etorriak izan ditezela.

Baiñan goazen gure kontuaren arira berri:

Arratsalde batean an zegoan gure enperadorea bere jantzi berri baterako oiala aukeratzen. Eta berebiziko laguntzalle pillu ba zukan beraren aldamenean, oial bat ikusi ta bestea ikusi. Ta, egia zan, berebiziko inportantzia ba zeukan oraingo aukeratze onek, gure enperadore au festa aundi baterako gertatzen ari zan eta. Erri arretan beiñere izan zan festariak ederrena izango zan, eta enperadoreak erri guziaren aurrean desfilatu bear zuan, prozesio batean bezela.

Oial asko ta asko erakutsi zizkieten, eta danak oso onak eta galextiak, gañera; baiñan enperadorea ain zan arroa bere erropa kontu orrekin, oial on-onenak ere ez zitzaizkion berarentzat onak iruditzen. Alegia, berak beste zerbait nai zuala, zerbait berria nai zuala, iñork iñoiz jantzi ez bezelako oialen bat nai zuala; ta erakusten ari zitzaizkieten oial guzi-guziak baztertzen zituan, esanaz: "Au ez da neretzat naikoa!".

Ta alako batean, orretan ari zala, asarretu zan:

– Baiñan zer da au?!... Ez aldu iñork nik bear deten oialik ekarriko?!... Datorren jai au oso aundia da ta nik oso ondo jantzia egon bear det! Erriko jende guzia ni ikustera etorriko da, ta ni ezin nindeke desfilera nola nai jantzia joan!... Billa zazute, ia zerbait berri-berria ekartzen dirazuten!

Bere laguntzalle guziak ikaratuta geratu ziran. Ez zekiten zer egin. Ez zekiten enperadoreak nai zuan oial berri ura nola arkitu. Ta jaia laixter zan. Zerbait egin bearko zuten...

Ta ala, danak ixil-ixilik zeudela, an zegoan laguntzalle batek itz egiteko eskubidea eskatu zuan.

– Jauna –esan zion apal-apal enperadoreari– atzo neronek ikusi nuan nola extranjeritik barku bat etorri zan. Ni kaiean nengoen, eta an jakin nuen nola barku orretan oialak egiten dakiten bi gizon etorri ziran. Bear ba da bi gizon oiek jakingo dute orrelako oial apañak eta berriak nola egin...

Enperadorea, oso poztu zan berri onekin, eta beriala eman zien bere laguntzalleei agindua, kaiera joan eta bi gizon oiek bere aurrera beriala ekartzeko.

Ala, orduantxe bertan atera ziran gizon batzuek jauregitik korrika. Ta, arritzekoa, beriala arkitu zituzten bi gizonak.

Enperadoreak ez zekian, baiñan guk ba dakigu: bi extranjero oiek dei onen zai zeudela, ta gañera oialik egiten ez zekitela. Ba dakizute zer gertatu zan? Ba kanpotik etorritako bi gizon tranposo oiek jakin zuten enperadorea bere jantziatarako oial berrien billa zorutzen zebillela, ta ziria sartu nai zioten, ia diruren bat kentzen zioten.

Orixen ziran bi gizon oiek: bi lapur. Oial berri onen aitzekiarekin enperadoreari dirua atera nai zioten.

Berak bizkorrak ziran, eta barkuan eldu ta beriala zabaldu zuten errian gezur ori, alegia berak oialak egiten oso onak zirala, ia enperadoreak jauregira deitzen zituan.

Eta, alaxe, berak pentsatu bezela gertatu zan. Enperadorearen laguntzalle iñoxente arek fede onez kaiean ori entzun zuan, ta, ara, berria enperadoreangana nola eldu zan.

Bi lotsagabe oiek enperadorearen aurrera eldu ziranean berebiziko agurra egin da gero leun-leun itz egin zioten; alegia berak munduko oialik ederrenak egiten ba zekitela, ta beste errege askori ere orrelako lana egiñak zirala.

– Bai, bai –esan zien enperadoreak– zuen fama nere jauregiraño eldu da. Ongi etorriak izan zaitezte nere errira. Laixter izango degu emen berebiziko festa aundi bat, bai, ta jakin nai nuke zer oial ekarri dituzuten.

Gezurrezko bi tejedore aiek alkar begiratu zuten, eta enperadorearen aurrean makurturik erantzun zion batek:

– A, jauna!... Nola ekarriko genitun ba da orrelako oial aberatsak gurekin. Guk errege bakoitzari bere oial berezia egiten diogu. Zuk festa aundi orretan jantziko dezun oiala oraindik egin gabe dago. Oial ori ez du oraindik iñortxok ere ikusi, ta ez du iñortxok ere ikusiko zuk jantzi arte. Zu oso gizon aundia zera, enperadore jauna, ta zure jantzi apain ori zuretzat bakarrik egingo degu. Lan ori egiteko izkutu bat asmatu degu biok. Eta egingo degun lan ori zuretzat bakarrik egingo degu. Zuretzat bakarrik egingo degu oial miragarri ori, zuretzat bakarrik josiko degu jantzi apain ori, ta, ziur egon zaite, zure erriak ez du orrelakorik beiñere ikusi.

Enperadorea pozez eta arrokeriz bete-bete zan itz oiekin. Azkenean, berak nai zuana arkitu zuan ala ere! Orrelako jantzi berri-berri bat izateko garaia ba zan! Bere betiko ametsa beteko zan azkenean!

– Ondo dago –erantzun zien bi gezurti aiei– esango dirazute bada ia nola egingo dezuten mirarizko lan eder ori, ta ia lan ori egiteko zer erreminta bear dezuten.

– Jauna, oiala bera miragarria da. Ariña ta dirdiratsua da, urrezko ta zillarrezko ariekin egin bear degu. Guk lan ori bukatzen degunean, iñork sekulan ikusi ez duan zerbait ikusiko dezu zuk. Gañera, oial miragarri onek beste ezaugarri bat ba du: merezi ez duten kargua daukatenentzat eta kaikuentzat oial au inbisiblea da.

Enperadorea arrituta geratu zan; baiñan prueba ori ere komeni zitzaion, orrek lagunduko baizion bere serbitzarien artean balio ez zutenak eta kaikuak deskubritzen.

Pozik zegoan ba da enperadorea, munduan zan jantzirik ederrena soñean eraman eta gañera orrelaxe jakingo zuan bere laguntzalleen artean bere puestoa merezi ez zutenak zeintzuk ziran. Ala, oial ura berebiziko ganga izango zan beretzat!

Bereala esan zien bere laguntzallei bi gezurri aiei bear zuten guzia eman eta jauregian gela berezi bat jartzeko. An bertan euki nai zituan langille aiek, lanak nola zijozten egunero jakiteko, ta jantzia bukatu bezin laixter bere soñean proatzeko.

Ordu ezkeru, jauregiko jende guzia onen zai geratu zan. Ez bakarrik gauz ederra izango zalako, baita oial miragarri onek kaiku asko agirian jarriko zitualako ere; nola oiala ikusten ez zuan guziak kaikuak izango ziran eta erregeari laguntzeko balio ez zuten, oial miragarri onek erregearen inguruko langille asko botako zituan jauregitik, eta jan-biderik gabe geratuko ziran.

Ala, jauregian danak bildurrak zeuden, oial miragarri onen zai.

Bitartean, bi gezurri aiek an ari ziran, iñor sartzen ez zan jauregiko gela eder arretan, bere lan papera egiten. Telarea an armatu zuten, eta egun guzian oial eder ura egiteko lanean ari ba lira bezela egoten ziran. An ekartzen zizkieten urrezko ta zillarrezko ariak, kaja betean, eta bi gezurriak ari aiek toki ezkutu batean gorde ta beti ari berriaren zai geratzen ziran. Ez zuten, noski, telarean aririk jartzen, baiñan ala ere beti lanean ari ba lira bezela aritzen ziran telarean kiñuka. Ta noizean bein berak egiten zuten karraxi:

– Au dek lana, au!... Zoragarriai ari dek oial au ateratzen!...

Eta an inguruan, zer ikusi ta zer entzun zebiltzanak gauz oiek entzuten zituztenean, enperadorearengana joaten ziran korrika. Ta au oial ura ikusteko zoratzen zegoan. Baiñan itxoin bear zuan. Bi gezurriak esan ziotenez, ez zioten enperadoreari bukatu arte ezer erakutsiko.

Baiñan azkenean enperadoreak pazientzia galdu zuan, eta naiz eta berak joaterik izan ez, bere lenengo ministroa bialdu zuan oial ura ikustera.

– Esan diratenez –esan zion enperadoreak bere ministroari– oial ori miragarria omen da, beiñere ikusi ez dan zerbait omen da. Egia dan jakin nai nuke. Ni joango nintzake, baiñan tejedoreak uste dute lana bukatu baño lenago ikustera joaten ba naiz bere lanari kalte egingo diotela. Joan zaitetz, eta esan akidazu oial ori zenbait añekoa dan.

Lenengo ministroak baietz esan zion, egin bear ori pozik beteko zuala, ta bere aurrean makurtu zan.

– Joan zaitetz lenbailen –esan zion enperadoreak– eta zure iritzia ekarri idazu, arren, azkar.

Enperadoreak ba zekian bere lenengo ministro onek begi ona zuala, ta gañera izan liteken gizonik zintzoena zala.

Ministroa joan zan ba da bi gezurri aien gelara ta atea jo zuan; an atera ziran biak, eta berebiziko ongi etorria egin zioten.

Eraman zuten ba da ministroa telarearen aurrea, ta bi gezurtiak bere iritziaren zai bezela geratu ziran. Baiña nola ministroak ez zuan telare arretan ezer ikusten eta ez zien ezer esaten, bi gezurtiak aurreratu zitzaizkion:

– Begira zazu!... Begira akiozu oial miragarri oneri!...

Ministroak orduan begiak zabal-zabal iriki ta begira jarri zan, baiñan ez zuan ezer ikusten. Eta orduan ministroa ziara ikaratu zan. Bera kaiku bat ote zan ba?!... Bera ez ote zan, ba, ministro izateko diña?!... Olakoren bat bearko, bestela oial ura ikusi bear zuan!... Eta enperadoreak ori jakiten ba zuan bere ministro lana kendu ta jauregitik kanpora botako zuan!

Orregatik, ori konturatu zanean, arrituta ba lego bezelako arpegia jarri ta esan zuan:

– Ederra!... Zoragarria da, gero, oial au! Au da, au, gure enperadoreak merezi duan jantzia egiteko oiala! Oraintxe joango naiz enperadorearengana, ta esango diot.

Eta, ala, an atera zan gelatik korrika.

"Ai!...", zion bidean bere bururako. "Nola gertatu zait neri orrelakorik!... Bi tejedore oiek konturatu ote dira nik ez detela oialik ikusi?... Konturatu ote dira ni kokolo bat naizela, nik ministro izateko ez detela balio?... Au lana!..., Au gorde bear det, ez diot iñori ere aitortuko. Oial ori ikusi detela esango diot enperadoreari!... Ai, au lana!"...

Eta ministro gizarajoa ikaratuta zegoan, eta kopeta izardi otzez bustia zeukan. Baiñan ez zan bera bakarra izan. Jauregian azkar zabaldu zan berri ura, eta danak oial ura ikusi naiean joan ziran bi tejedoreak zeuden gela arretara. Ta nola iñork ez zuan kaiku bezela pasa nai, nola iñork ez zuan enperadorearen ondoan zaukan lana galdu nai, danak esaten zuten:

– Oraindik ikusi degun oialik ederrena ba da au!

Ta, ala, lenengo ministroa enperadorearengana joan eta esan zion oial arekin jantzia egiten ba zioten, sekula ikusi zan jantzirik ederrena izango zala. Ta orain erri arretan izango ziran festak ez zutela bera ikustea baiño jai oberik izango.

Ministroak au esan zionean, enperadorea oso zoratu zan, eta oial eder ura ikusteko gogo aundiagoa egin zitzaion. Baiñan ala ere berak ez zeukan oraindik ikustera joaterik, eta egunero bere konfiantzako gizon bat bialdu bear izaten zuan lan ura nola aurreratzen ari zan ikusteko. Ta danak erantzun berdiñarekin etortzen ziran berarengana: oial ura zoragarria zala.

Alakoa izango zan gizon aien bildurra!

Azkenean, bi gezurti aiek erabaki zuten enperadoreari jantzia egiteko neurriak artzeko garaia eldu zala.

Enperadorea pozik egon zan beste bi lotsagabe aiek neurriak artzen zizkieten bitartean.

Gero, biak bere gelara joan eta jauregiko serbitzalleen aurrean aritu ziran, serio asko, enperadorearen jantzia egiteko oiala moztu ta josten ari ba lira bezelako kiñuak egiten. Eta serbitzari guziak aoa zabaldu ta begira, bakoitza bere kaikutasuna izkutatu nairik.

Eta gauz guziak bukatzen diran bezela, itxogite luze au ere bukatu zan. Jai aundi aren eguna eldu zanean, gezurti aiek enperadoreari bere jantzia emateko gertu ziran. Jantzi ura toloztu ta kofre batean sartuko ba luteke bezelako kiñuak egin zituzten danen

aurrean. Eta gero, jauregiko laguntzalle guziak atzetik zituztela, enperadorearen gelara joan ziran.

An betiko gezurra esan zuten. Kofretik jantzi miragarri ura aterako ba luteke bezelako kiñuak egin zituzten, eta enperadorearen aurrean jarriko ba luteke bezela aritu ziran bi tranposo aiek. Eta danak, inguruan zauden guziak, batera, esan zuten:

– Zoragarria!... Ederra!... Olakorik ez da munduan besterik izango!...

Enperadorea arrituta zegoan. Ez zekian zer arpegi jarri. Ez baizun ezertxo ere ikusten! "Au dek lana", zion beretzat.

Baiñan ez zuan besteak baiño kaikuago geratu nai, ta asko gustatu ba litzaioke bezelako arpegia jarri zuan; gizon bizkorra bezela ta enperadore izatea merezi ba lu bezelako arpegi alai bat jarri zuan; eta ala esan zuan besteekin batera:

– Zoragarria!...

Eta ez zuan oialik ikusten, baiñan ala ere bi lapur aiek soñean jarri nai zioten bere gorputzaren gañean artu bear izandu zuan.

An egin zioten ba bi alproja aiek gure enperadorea jazten ari ba lirake bezelako paper ura, ta bukatu zutenean bere aurrean makurtu erregearen zai zeuden ministroen aurrean utzi zuten. An jetxi zan erregea, ia larru bizirik, bere ministro ta serbitzarien aurrean, bere zaldi-kotxeraño.

Zaldi-kotxea iriki zan, eta ara igo ta bere erriaren aurrean desfilatzen asi zanean, len jauregian entzun zituan oiua berak entzun zituan orain:

– Ori da jantzia! Ez degu beiñere orrelako oialik ikusi!... Gure enperadorea bai dijoala apaña!...

Ez baizuan iñork ere kokoloa zala aitortu nai, ez baizuan iñortxok ere bere lanerako diña ez zala aitortu nai!

Eta enperadorea pixka bat lasaitzen asi zan, ia ba oial ura ikusten ez zuana bera bakarrik ote zan. Baiñan orduantxe zerbait gertatu zan! Enperadore ikusteko zai zeudenen artean ba zegoan ume bat besoan zeukan emakume bat eta enperadorea aurrean pasa zanean aurra pixka bat jaso zuan, enperadorea obeto ikusteko. Eta orduan umetxoak esan zuan:

– Enperadorea kaltzontzillotan dago!

Naiz eta danak enperadorea maite izan eta asko errespetatu, par egin bear izandu zuten. Ala zan, umetxo arek bakarrik esan zuan egia: enperadorea kaltzontzillotan zebillen.

Enperadorea asarretu zan eta masallak gorritu zitzaizkion. Desfilea geldi-arazi zuan, eta bi gezurri aiek arrapatu ta bere aurrera ekartzeko eskatu zuan. Baiñan bi lapurrak urrezko ta zillarrezko ariak artu ta iges egin zuten aspaldi.

Orduan konturatu zan enperadorea zenbateraño arroa izan zan, eta andik aurrera zorakeri ura alde batera utzi ta erriko laneri bakarrik kaso egiteko erabakia artu zuan.

Eta, egia esan, andik aurrera ez zan bera bezelako enperadore on eta zintzoagorik munduan izan.

Ta ala ba zan, sartu dedilla kalabazan.

Plomozko gudaritxoa

Bein bizi omen zan mutil txiki bat, eta bere, urte-betetzera artu omen zuan plomozko gudaritxo kaja aundi bat.

Mutiltxoaren poza! Gudaritxo aiei begira-begira geratu zan. Eta gero banan-bana kajatik atera ta maiaren gañean jarri zituan.

Gudaritxo aiek danak ziran, gero politak! Danak uniforme berdiñak zituzten soñean, eta danak fusil berdiñak bizkarrean. Danak... bat ezik. Bat zan bestelakoa. Nonbait, ekartzerakoan baldarren batek kaja aztindu zuan eta gudari gizarajoak kolpe bat artu zuan: gudaritxo oneri anka bat falta zitzaion.

Gudaritxo gaxoa anka-motza zan.

Baiñan ala ere, bere anka bakarra plomozko kurpiltxo batean ondo finkatua zegoan, eta bere lagunak bezelaxe zutik geratu zan.

Mutiltxoa ain zegoan gudaritxo oiekin txoratua, ez zien beste jostailuei kasorik egin; politak ziran danak, baiñan ez au bezelakoak! An geratu zan belarri borobillezko artza baster batean; an geratu zan lurrean, geldik, tren azkarra; ta ain kiñu xebreak egiten zituan tximua ere mai gañean botata geratu zan.

Mutillak ez zuan orain beste asmorik: gudaritxoak.

Egun guzian beraiekin jostatzen ibili ta gero gaua etorri zanean, bere amatxok esan zion jostailuak ondo-ondo gordetzeko.

Ta baita umeak egin ere. Gudaritxoak bere kajara joan ziran, ba, berriz, eta gela guzia txukun-txukun geratu zan. Baiñan mutiltxoa ez zan konturatu gudaritxo anka motza paper tartean gordeta zegoala. Ta an geratu zan gudaritxo zauritua mai gañeam.

Bañan gudaritxoa bera ez zegoan asarre. Bai zera! Bere ondoan kartoizko gaztelu eder bat ere geratu zan; eta bere atean an zegoan zutik, anka baten puntan tente, neskatxo dantzari bat. Auxe bai neska polita! Begiratu goxoa ta ille gorria zeuzkan; berebiziko neskatxa polita zan!

Gau erdiko amabiak jo zituztenean, jostailu guziak pixtu ziran, eta gela guzia mugitu zan.

Tximua kiñuka asi zan berriz, artza ere alper-alper dantzan asi zan, trena berriz bere burni-bide gañean berebiziko martxan abiatu zan, eta bakoitza berea egiten asi zan pozik.

Neskatxo dantzaria geratu zan geldik gazteluaren atadian, eta gudaritxoa berari begira-begira geratu zan.

– Nerekin ezkontzeko esango diot –zian bere bururako– eta alkarrekin biziko gera gaztelu eder orretan.

Bañan gudaritxoa oso bildurtia zan, eta neskatxoari itz egitea ez zan ausartzen. Eta bere lagunak ateratzen ari ziran soiñuarekin orandik gutxiago. Ta, ortan zegoala, an atera zitzaion, gañera, aldamenean, resortezko buru aundi, itxusi, bat, esanaz:

– Aizu, gudaritxo! Zergatik zaude zu orren geldik, beste guziak jostatzen dabilzan bitartean?

– Besteak nola jostatzen ari diran ikusita pozik nago ni –erantzun zion gudaritxoak.

– Bai?... Um!... –esan zuan buru aundi itxusi arek–. Ba dakit nik zer pasatzen dan emen... –eta dantzari politari begiratzen zion,– Bañan olakorik ez da zuretzat izango...

Ta ori esan eta berriz bere kajan sartxi zuan buru aundi ura. Gudaritxoa trixte geratu zan, eta naigabetua; orain buru aundi itxusi ura konturatu baizan nola berak dantzari polit ura maite zuan!... Maitasun ura beretzat bakarrik gorde nai baizuan gudaritxoak! Eskerrak dantzari polita bera ez zala kanturatu! An zegoan, bere anka punta baten gañean, tente, irriparrez, ain polita izatearekin pozik.

Ango soiñu ta zalapartak gau guzia iraun zuten jostailluen gelatxoan. Ez baizan iñor ere nekatzen. Danak nai zutena egiteko askatasunarekin, libre, zoriontsu, sentitzen ziran.

Gau guzia berea zuten, eta tximua ta artza ta trena ta gudaritxoak nekatu gabe zebiltzan jostatzen, eten gabe.

Baiñan egunaren lenengo argia gelatxoa argitzen asi zan bezin laixter jostaillu guziak beren tokira joan eta ixil-ixilik geratu ziran.

Beranduxiago, jostaillu aien nagusitxoa jeiki zan, eta gelan sartu zan berriz jostatzen asteko.

Aurrena egin zuana gudaritxoen kaja irikitzea izan zan, eta gudaritxo guziak bata bestearen atzean jarri zituan, errenkadan, maiaren gañean. Oraingoz beintzat oiek ziran geien maite zituan jostailluak. Gudari anka motza ere an jarri zuan illaran, eta leioraño ekarri zituan oñez; eta an, leioan, geratu ziran danak, zutik, bata bestearen atzean.

– Beiñere izan diran gudari bizkor eta politenak ba dira oiek –esan zuan mutikoak beretzat; eta danak batera obeto ikusteko pixka bat urrutiratu zan.

Baiñan, zoritarrez, garai artan aize bolara batek kortina zapia aztindu, gudaritxoa jo ta leiotik bera bota zuan. Mutikoak ez zuan ezer egiterik izandu, urrutixoegei zegoan eta.

Beste gudariak ere ez zuten laguntzeko egokierik izan.

Gure gudaritxo anka motza bildurtu zan goitik bera zijoala, bere azkena eldu zala uste baizuan:

– Agur, agur betiko, lagunak! –deadar egin zuan, trixte– Ez zaituztet geiago ikusiko. Agur, gazteluko nere dantzari txikia!

Eta begiak itxi ta ixildu zan...

Bañan zoriona izan zuan gudaritxoak bere naigabea. Ez baizan lur gogorrera erori! Leio azpi-azpian ondar pilla bat zegoan eta bere gañera erori zan buruz bera, batere miñik artu gabe.

Baiñan, ori bai, ondarrez ez talia geratu zan. Ez zuan ezer ikusten eta entzuten, eta egokera onetan oso gaixki sentitzen zan.

Laixter jetxi zan mutikoa bere billa. Nola eskallerak korrika jetxi zituan, mutikoa, oso nekatua eldu zan bera, ta bere gudaritxoa galtzeko naigabearekin erdi zoratua zegoan.

– Leio orretatik erori da gudaritxoa –esan zuan mutikoak– eta emen egon bear du nonbaite...

Ta billa ibili zan alde guzietan; baiñan gauzak ala bear eta ez zuan arkitu. Orduan, bere gudaritxo gaxoa galdutako miñarekin, larrituta, bere gelara joan zan berriz.

Eta ala, gudaritxo anka motza ia itota zegoala, ondarretan salto egin zuan mutiko txiki batek arkitu zuan.

– Ara –esan zion berarekin ikastolara zijoan beste mutikoari– plomozko gudaritxo bat.

Eta jaso zuan, eta gañean zeukan ondarra kendu zion, eta bere uniforme polit ura agerian geratu zitzaion berriz.

– Oso polita da –esan zuan mutikotxoak– baiñan ikastolara ezin det eraman... Ba dakit berarekin zer egin!

Paper puzka batekin txalopatxo bat egin zuten bi mutikoak, eta gudaritxoa barrenen sartu ta kaletik bera zijoan errekatxo baten gañean jarri zuten.

An zijoan gudaritxoa, tente ta serio asko, urean, goitik bera, kale baztarretik; pixka bat ikaratuta zijoan, urak nora joko ote zuan zai.

"Nora ote goazti?", galdetzen zion bere buruari. "Ez naiz geiago jostailuen gela arretara joango, ta ez ditut geiago nere lagunak ikusiko"

Zenbaterañoiko naigabea artu ote zuan mutikoak, bere nagusiak; eta zenbaterañoiko miña artu ote zuten bere lagunak!... Eta egitaz ala izan zan. Artza bera, ta tren ta tximua ere oso trixte geratu ziran plomozko gudaritxoa galdu zutela jakin zutenean. Eta neskata dantzaria ixilik eta geldik geratu zan bere ankaren gañean ori jakin zuanean, baiñan bere begiak malkoz bete ziran, eta andik aurrera gudaritxo anka motza nun ote zegoan pentsatzen geratu zan.

Bitartean txalopa an zijoan uretan, kaleak bera; ta alako batean, kolpetik, kale ixkiñan zegoan zulo illun batera sartu zan. Ur kañeri luze bat zan ura, ta gudaritxoari izan liteken lurpeko bide illunena iruditu zitzaion.

Denbora askoan jetxi zan illunpe arretan; eta ala zijoala abots batek ikaratu zuan plomozko gudaritxoa:

– Nundik zatoz? –galdetu zion asarre an azaldu zan bigote aundieko arratoi aundi batek.

Gudaritxoa zutik geratu zan, erantzun gabe; arratoi itxusi arek bildurra ematen zion; eta kosk egingo zion bildurrak zegoan.

"Txalopatxoa aurrera joango ba litzake, andikan lenbailen urruti joango ba litzake", zion gudaritxoak beretzat. Eta zorionez, urak bultzada bat eman eta paperezko txalopa kañeritik kanpora, atera zan.

Gure lagunak arnasa artu zuan. Ala ere, azkenean eguzkiaren argia ikusten zuan berriz! Arratoia an geratu zan zuloan, karraxika.

"Eskapada ederra egin det", esan zuan beretzat gudaritxoak. "Eta aurrera ere ondo joan nedilla, ta nai gabe pasatzen ari naizen abentura au ondo bukatu dedilla".

Baiñan bere poza ez zan luzaroko izan. Ur errekatxo ura kaskada batean bukatzen zan, eta paperezko txalopa aretan zijoan plomozko itxas-gizona goitik bera ibaira erori zan.

Ibai aundia zan ura! Baiñan plomozko gudaritxoa zorionez ankaz bera erori zan ondoko ondarraren gañera, ta pixkanaka, pixkanaka, uretan ondo sentitu zan. An zebiltzan bere inguruan era ta kolore guzietako arraiak; berari begira geratzen ziran, alako gizako gauz bat nondik eldu ote zan galdezka bezela.

Ainbeste begiratu zioten, eta bere inguruan ainbeste buelta eman zituzten arraiak, gure gudaritxoa pixka bat ikaratu ta zer egingo ote zioten bildurrak geratu zan. Ia, gero, arratoi itxusi aregandik iges egin eta orain beste txarragorik gertatzen zitzaion! Ala, arraitxoak pixkanaka, pixkanaka, urbiltzen asi ziran, itz egiten ere asi zitzaizkioten. Baiñan plomozko gudariak ez zieten ezer ulertzen.

Nola gudaritxoak ez zieten erantzuten, arraitxoak berak zeukaten olagarro edo pulpo zar eta jakintsu bateri deitu zioten, ia berak zer egin bear zuten esaten zieten.

Joan ziran ba olagarroa ikustera, ta esan zien:

– An beien, ibaiaren ondoko ondarretan, ez arrai ta ez landare dan pixti nabarmen bat dago, ta itz egiten diogu ta ez digu erantzuten. Zer egin bear degu?

Olagarroak begiratu zuan esaten zioten tokira.

– Gudaritxo bat da –erantzun zien gogorik gabe. Fusilla or dauka. Baiñan ez ba du ezer erantzun nai ta geldik ba dago, ez dakit zer egin genezaken...

Eta beste ezertxo ere esan gabe alde egin zuan.

Arraiak orduan dana jakiten zuan beste arrai zar batengana joan ziran. Ura zan ba ortaz zerbait jakin zezakeana.

Arrai zarra, berriz, beraren billa joan ziralako oso pozik jarri zan. Ez zan, egia esan, oso bizkorra, arroa baizik, eta besteak berari gauzak galdetzea gustatzen zitzaion.

Baiñan oraingo au oso zailla zan! Ez zitzaion olakorik beñere gertatu, eta, egia esan, ez zekian zer erantzun.

Baiñan, ala ere, asko pentsatu bear ba luke bezelako arpegi illuna jarri zuan, eta andik puzka batera itz egin zuan:

– Gudari bat danez... –asi zan– eta nola ez duan erantzun nai... Ez dakit, ez dakit, berarekin zer egin genezaken... Ni bera ikustera joatea izango da onena. Ia nerekin nola portatzen dan.

Beste arrai guziak oso pozik geratu ziran asmo arekin; egia esan, olagarroa kenduta, arrai zar au zan zeukaten prolema au erabakiko zuan bakararra.

Ta an joan zan arrai zarra, ta an joan ziran beste arrai guziak bere atzetik.

Laixter eldu ziran plomozko gudaritxoa zegoan lekura; an zegoan gure laguna bakarrik, ondarretan anka sartuta, tente, orain zer gertatuko ote zitzaion pentsatzen.

Arrai zarra gudaritxoarengana inguratu zan, begiratu zion bein eta berriz, arrituta, eta besteak ainbeste galdetu zioten gauz bera galdetu zion gudaritxoari berriz:

– Nor zera zu, ta nondik zatoz?

Gudaritxoa ez zan mugitu. Beti bezela geratu zan, zutik eta ixilik. Bildurtti xamarra zan, eta orain ez zekian arrai zar arek zer egingo zion.

Arrai zarrak asarre begiratu zion, eta gero bere arrai lagunengana bueltatu ta belarrira zerbait esan zien. Berak ezin zezaken ezer egin gabe geratu; ez-jakiña, bezela geratuko baizan orduan!

Gudaritxoak ikusi zuan nola beste arraiak baietz esaten zioten.

"Ez dakit zer ari diran izketan", pentsatzen zuan gure lagunak, "baiñan ez da neretzat gauza onik izango. Pasiak pasa, nik ez diet bildurrik erakutsiko.

Ta berriz berak ainbeste maite zuan neskatxo dantzaria etorri zitzaion burura; gazteluaren aurrean, zutik, anka baten puntan dantzan, ikusi zuan bere buruan.

Baiñan laixter jakin zuan arrai zarrak buruan zer zerabilkian; berarengana urbildu, aua iriki ta... au!... irentsi zuan da.

"Agur betiko, lagunak! Orain bai ez zaituztetela geiago ikusiko!", esan zuan beretzat.

Orain sartu zan tokia bai zala illuna! Txalopa pasa zan kaño zulo ura baiño ere illunago zan toki au!

Alde batera ta bestera begiratzen zaiatzen zan, baiñan ez zuan ezer ikusten. Ta ala luze-luze joan zan. Alako batean argia ikusi zuan berriz, eta norbaitek eskuan jasotzen zuala nabaitu zan.

Zer pasa zan? Ara, auxe:

Bera irentsi zuan arrai zarra egun artan bertan arrapatu zuten. Gero arrantzaleak merkatuan saldu zuten. Gero, etxe aberats bateko kozinero batek erosi zuan aparta gertatzeko. Ta ara zer arrituta geratuko zan gizona bere arraia garbitzen ari zala plomozko gudaritxoa barrenen arkitu zuanean!

"Umeari emango diot", esan zuan kozineroak beretzat. "Ez du mutikoak beñere orrelako jostailurik izan. Asko poztuko da gudaritxo au arrai baten tripetan etorri dala nik esaten diotenean.

Iñudeari deitu ta bere arkimen au erakutsi zion. Neska umearen gelara joan zan korrika. Ta ara nola uste gabean plomozko gudaritxoa atera zan etxeko gelara biurtu zan berriz.

Eta, aren poza, an zeuden artzatxoa, ta tximua, ta trena, ta baita resortezko buru aundi, itxusi ura ere, ta bere lagun guziak. Batez ere, anka puntan zegoan dantzari ille gorri polit ura! Orrenbesteko buelta eman eta gero, ara berriz nola bere lagun artera biurtu zan!

Bere nagusitxoak pozik artu zuan. Ezin sinixtu zuan mutikoak nola leiotik erori zan plomozko gudaritxoak arrai baten tripetan berriz bere etxeko gela arretarako bidea arkitu zuan. Eta muxu bat eman eta beste gudaritxoak zeuden kajan gorde zuan.

Beste gudaritxoak pozik artu zuten; berarekin egongo zan berriz andik aurrera betiko galdu zutela uste zuten lagun ura.

– Gero esango dizuetet dana erantzun zien, orain oso nekatua nago eta naiago det itz egin gabe geratu.

Baiñan ba dakizute zergatik ez zuan oraindik itz egin nai? Bestela ez baizion gazteluko dantzari politik entzungo! Ta orrela, gerorako utzita, neska dantzariak ere entzungo zituan berak esan bear zituanak; baita bere maitasun asmoak ere!

Eta ala, gau erdiko amabi kanpai tantoak entzun ziranean jostailuak berebiziko pesta izan zuten.

Tximuak bere kiñuak beñere baño politago egiten asi zan, artza bere dantzatan asi zan, trena pozik txistuka abiatu zan berriz karrillen gañean, eta resortezko mamuxel buru itxusi ura ere atera zan gudaritxoari nun ibili zan galdetzeko.

Danak entzun zuten plomozko gudaritxoak esan zituanak. Gertatu zitzaion guziak esatez bukatu zituanean konturatu zan dantzariaren irripar goxoa berarentzat zala.

Ta orain, orrenbeste mundu ikusita gero, plomozko gudaritxoak bildurra galdu zuan, eta gazteluaren atadira joan zan.

– Ez dik kasorik egingo –esan zion buru itxusi arek, asarre–, politegia dek ori iretzat, eta ez dik begiratu ere egingo.

Baiñan dantzari politak irripar goxo bat egin zion gudaritxoari; oneri gertatu zitzaizkion gauzak oso arrigarriak iruditu baizitzaizkion eta gudaritxoa portatu zan modua asko gustatu baizitzaion.

Andik laixter plomozko gudaritxo ankamotza ta dantzari polita ezkondu ziran, eta jostaillu guziak jai polita antolatu zuten.

Jostaillu guziak *ez*, bat *ez* beste guziak; resortezko buru aundi ta itxusi arek kolpetik bere kaja itxi ta zapuztu zan, eta *ez* da geiago mugitu.

Eta ala ba zan, sartu dedilla kalabazan.

Urretxindorra

Bein bizi omen zan enperadore on bat. Baiñan emen, Euskal Errian ez, baizik urruti, gizonak larrua oria ta begiak zearka dituen sorkaldeko erri batean. Eta ain zan ona enperadore au, bere erriko jendeak asko maite izanez gañera munduan zan enperadorerik maiteena bazan.

Ba, enperadore au jauregi aundi ta eder batean bizi zan. Ormak ez ziran bestek bezelakoak. Jauregi onetako ormak porzelana apaiñekin egiñak ziran, elurra bezin zuriak. Leioak ere kristalik fiñenakin, egurrik aberatsenekin eta diamante ederrenekin egiñak ziran.

Baiñan eu ez zan dana. Naiz eta jauregia ain ederra izan, naiz eta jauregia guk asmatu genezaken jauregirik ederrena baiño ederragoa izan, inguruan zaukan lore-baratza ta basoa oraindik ederragoak ziran.

Emen ezin degu an zeuden lore guzien izenik jarri; asko ta asko baiziran, eta izan liteken politenak, eta batzuek munduan beste puntatik ekarritakoak. Ango arrosak eta klabeliñak eta lili-ori ta lili-zuri eta lili-ubel apalak, eta ortensi arroak, danetatik ba zegoan an. Ba, lore-baratz arrigarri au itxaso ertzerano eltzen zan, eta itxaso bera ere munduan ikusi liteken urdiñik politenekoa zan.

Baiñan gauz arrigarri oiek baño arrigarriagoa ba zan an oraindik: arbol eta lore tartian gordeta beti abesten zegoan urretxindor bat. Txori onen abestia entzuten zuten guziak geratzen ziran arrituta. An bertan bizi ziranak ere, urretxindorraren abestia entzuten zutenean beren lana utzi ta txoriak zer abestu geratzen ziran, txoratuta.

Eta, noski, mundu guziko idazleak idatzi zuten jauregi eder onetaz. Eta batez are lore-baratza ta urretxindorra aipatzen zituzten. Urretxindor onen abesti goxoa iruditzen zitzaioten batez ere arrigarria, ta mundu guziko olerkariak eskeñi zizkioten bere poemak.

Baiñan gauzik arrigarriena ba dakizute zer dan? Enperadoreak ez zuela urretxindorraren abestia beiñere entzun. Nola liteken ori? Ba, enperadore au beti etxebarruan sartu ta buru-belarri bere agindu-lanetan aritzen zalako, ta bere baso ta lore-baratzera beiñere joaten ez zalako. Ala ere enperadoreari irakurtzea asko gustatzen zitzaion, eta alako batean, urrutitik etorritako liburu batean irakurri zuan nola urretxindor arrigarri ura bere lore-baratzean bertan bizi zan. Beriala deitu zien bere morroiei, ta galdetu zien ia bere lore-baratz eta basoetan alako txori miragarria bizi zala egia zan. Baiñan, zoritxarrez, serbitzari oiek ez zuten ezer entzun. Nola bere nagusia bezela beti etxebarruan sartuta lanean aritzen ziran, ez zekiten alako urretxindorrik ba zanik ere.

– Zertarako ditut nik orrenbeste serbitzari –esan zuan enperadoreak– nere aldamenean zer gertatzen dan ez ba dakite.

Ta serbitzariak makurtu ta atera ziran.

Orduan enperadoreak bere jakintsuei deitu zien. Bizar luze ta zuriak zituzten jakintsu oiek asko zekiten, ez baizuten bere bizi guzian ikasi besterik egin. Eta oiei galdetu zien, ia ba berak mundu guzian ezaguna zan urretxindor miragarri onen berririk

ba zuten. Baiñan, naiz eta txori eder ura lurralde oietan bertan bizi, jakintsu oiek ez zekiten ezertxo ere.

– Ba liteke –erantzun zioten enperadoreari– ba liteke urretxindor orren kontua gezurra izatea; alegia, batzuen-batzuen amets bat izatea. Baiñan, egi-egia, guk ez degu orrelako txoriaren berririk izan; beraz, orrelako urretxindorrik ez da emen bizi; beraz, urretxindor kanta ori ez du egitaz iñork entzun.

Ta, ala, agur egin eta enperadorearen aurretik joan ziran, lasai asko. Noski, nola beti liburuak irakurtzen aritzen ziran, ez ziran etxetik kanpora ateratzen, eta, jakintsu oiek ez zuten urretxindorraren abesti eztsurik entzun

Baiñan lasai geratu ez zana enperadorea bera izan zan.

Bere morroiei berriz deitu ta esan zien: –Billa zazute nere lurralde guzian urretxindor zoragarri onen berri dakian norbait.

Eta, noski, jauregi guzia urretxindorraren berri zekian norbaiten billa asi ziran. Baiñan ez zuten ezer aurreratu. Galdetzen zuten bakoitzean erantzun berdiña artzen baizuten: iñork ezer ez daki.

Baiñan alako batean serbitzari batek esan zuan:

– Ez nago oso ziur, baiñan, sukaldean laguntzen ibiltzen diran oietako neska bat arratsaldero bere etxera basotik barren joaten dala uste det. Ba liteke berak zerbait jakitea. Galdetuko diot.

Ori entzun zuan bezin laixter, enperadoreak neska ori bere aurrera ekartzeko eskatu zuan. An joan ziran jakintsu ta morroi guziak sukaldera, neskatxoaren billa, ta andik minutu batzuetara an zegoan neska ttiki bat enperadorearen aurrean.

Eta umeari galdetu zionean, onek erantzun zion:

– Bai, jauna, egia da, ni arratsean etxera noala urretxindor baten abestia entzuten det. Eta entzun deten gauzik goxoena ba da!

– Eraman itzazu nere serbitzariak "urretxindor ori dagon tokiraño –esan zion enperadoreak– eta sari eder bat emago dizut.

Gabean bere sukaldeko lanak bukatu zituanean, etxerako bidea artu zuan, beti bezela; baiñan bakarrik ez, bere atzetik enperadorearen serbitzari aundienak zijoazten eta. Egunero joaten zan bidetik joan zan, enperadorearen lore-baratz eta basoetako bidetxur batetik. Ia gaua zan, eta jauregia urruti geratu zan eta ez ziran bere porzelanazko orma txuri aiek ikusten, naiz eta illargi betea itxaso gañetik argiten asia izan. Entzuten zuten soiñu bakoitza urretxindorraren abestia zala uste zuten neskatxoarekin zatoztenak; baiñan neskatxoak esate zien:

– Ez, ez!... Zuek ez dakizute urretxindorraren abestia nolakoa dan!...

Ta, ala, neskatxoa loretan zegoan sagar-arbol baten aurrean geratu zan, eta biatzarekin markatuta esan zuan:

– Emen dago...

Ta neskatxoa urretxindorrarengana joan eta esan zion xamurki:

– Urretxindorra, gure enperadoreak ez dizu beñere entzun, eta zuk bere jauregian abestu nai zenuken galdetzer a bialtzen gaitu onera.

–Joango naiz –erantzun zion laburki urretxindorrak.

Ez zuten ezer esateko ere denborik izan. Txoria bereala abesten asi zan; eta bere abestia entzutean danak arrituta geratu ziran.

Enperadoreak ori jakin zuanean oso pozik jarri zan eta neskatxoari erregalo asko emateko agindu zuan. Eta, gañera, urretxindorra etortzerako jauregia, beiñere ez bezela apaintzeko.

Gauean, argi guziak pixtuta, jauregiak kristalezko kaja dirdiratsu ta zoragarri bat ematen zuan. Enperadorearen inguruko jende guzia bere gela ederretan bildu zan. Gizon ta emakumeak, beren jantzirik ederrenekin, beren bitxi ederrenekin, apainduta zeuden. Enperadorearen errege-alkiaren ondoan urrezko arbol-adar bat jarri zuten urretxindorrarentzat.

Gau erdi-erdian sartu zan urretxindor miragarri ura gelako leio batetik. Urrezko adarreraño egan etorri ta beriala abesten asi zan. Ain zan abesti goxoa ta zoragarria ura, enperadoreari malkoak ateratzen asi zitzaizkion. Eta txoria kanturatu zanean oraindik abesti goxoagoa abesten asi zan.

Urretxindorrek bere abes aldia bukatu zuanean, iñork ez zekian sentitzen zuten ura nola adierazi. Orduan enperadoreak esan zuan:

– Eskatu akidazu nai dezuna, nik emango dizut eta.

– Jauna –erantzun zian txoriak– malkoetaraño poztuta ikusi zaitut, eta ez det beste ordaiñik nai. Usten ba dirazu, gauero etorriko naiz leio orretatik barrena zuretzat abestera.

Enperadorea ain zegoan biotz ukututa, ez zekian zer erantzun. Oraindik malkoak erortzen zitzaizkion masalletik. bera. Ara, azkenean, mundu guziak ezagututa berak, naiz eta bere etxe ondoan bizi, ezagutzen ez zuan txori zoragarri ura nola gauero beregana abestera etorriko zan.

Ta ala egin zuan urretxindorrek. Arrezkero leio ura irikia geratzen zan beti, ta urrezko arbol-adarra enperadorea exerita zegoan errege-alkiaren ondoan egoten. zan. Eta gauero an etortzen zan txoria jauregiraño bere abes aldia egitera.

Ta urretxindorraren fama inperio guzian zabaldu zan, eta ez zan iñon, besterik itz egiten.

Berri onek inbiri asko sortu zituan. Eta bein enperadorearen ondoan zegoan jakintsu gaixto batek esan zion berari, ia zergatik ez zuan urretxindorra kaiola batean sartzen; ala, txoriak berarentzat bakarrik abestuko zuala ziur egongo zala.

Enperadoreari asmo ona iruditu zitzaion. Berebiziko urrezko kaiol ederra egin zioten, eta gauean urretxindorra beti bezela abestera lasai etorri zan batean enperadoreak kaiolan sartu ta atea itxi zion.

Txoriak eskatu zion, arren eta arren, kaiola aretatikan ateratzeko, mesedez. Eta nola ez zioten aterik irikitzen, gaxoa egan asi zan, eta urrezko burni taketa aien kontra egoak ia puzkatu zituan. Baiñan ez zan kaiolik puzkatu, ta ez zan enperadorearen biotzik orregatik bigundu.

– Urretxindor –esaten zion enperadoreak– emen ez zazu ezer ere faltako, ta nere lagunik onena izango zera zu.

Enperadoreak ba dakizute zer nai zuan? Urretxindor eder aren nagusi bakarra izan.

Baiñan, zoritxarrez, enperadoreak ez zuan asmatu; andik aurrera ez baizuan txoriak geiago abestu.

Enperadorea, orduan, oso trixte jarri zan, eta txoriak berriz abesteko alegiñak egin zituan. Baiñan alperrik, ordea. Urretxindorra mutututa geratu zan.

Ordu ezkerro jauregia oso trixte geratu zan. Egunero joaten zan enperadorea kaiolaren ondora, ta goxo-goxo itz egiten zion urretxindorrari:

– Zergatik ez dezu abestu nai? Zer falta zazu emen? Ez al daukazu bear dezun guzia?

Baiñan urretxindorrek ez zion erantzuten; oso trixte begiratzen zion enperadoreari, ta burua makurtu ta kaiolaren bazter batera joaten zan.

Bitartean, kontseju ori eman zion jakintsu gaixtoa ez zegoan geldik; nagusia irabazi naiean esan zion txori aretzaz aztutzeko, berak egin zuala berebiziko txori mekaniko bat, eta besteak añeko luma politak ere jarri zizkiola, ta kuerda eman eta besteak bezin ederki abesten zuala.

Enperadorea oso pozik jarri zan txori ura artu zuanean, eta jakintsuari erregalo asko eman zizkion lan arrigarri aren truke. Ordu ezkerro, egitazko txoria aztu zitzaion eta berak bezela gañerantzeko guziak ere txori mekaniko ari begira jarri ziran.

Baiñan, egun batean, urretxindorra ainbeste maite zuan neskatxoak kaiolako atea iriki zion, eta txoriak pozik iges egin zuan.

Pasa zan denbora, ta enperadorea txori mekaniko aren abesti berdiñarekin aspertzen asi zan. Txori ari kuerda eman eta beti abesti bat abesten baizuan. Ala, berriz lengo urretxindorra gogoratu zitzaion, lengo urretxindor biziaren abesti soñua entzuteko gogoia etorri zitzaion. Orduan konturatu zan kaiola utsa zegoala. Ala, txoria il egin zala pentsatu zuan, eta berak egin zion gaixtakeri arreatatik damutu zan. Eta ainbeste sufritzen zuan enperadorea, azkenean gaixotu egin zan.

Eguna joan eta eguna etorri, ta gero ta gaixoago jartzan asi zan, Ez zuan iñortxorekin itz egin nai, ta lo zegoanean bakarrik zegoan lasai. Noizean bein txori mekaniko aren abestia entzun nai izaten zuan, baiñan arekin ez zitzaion trixtura aundi ura joaten. Eta, gañera, mekanismo ura ere ondatzen asi zan, eta egun batean pot egin eta geratu zan.

Enperadoreak ez zekian zer egin, eta bere gaitza geitu ta gero ta okerrago zijoan. Orain ez zan oietik mugitu ere egiten. Eta nola, beti negarrez zegoan, begiak gorri-gorri jarri zitzaizkion. Sendagilleak egiten zituzten alegiñak, baiñan ez zioten gaitzari ongi-biderik arkitzen, eta, ala, enperadorea trixtura ta damuaz iltzeko zorian jarri zan. Negua eldu zan eta lore-baratza elurrez eztali zan. Enperadoreak leiotik begira txori-gabeko arbol larru-gorriak besterik ez zituan ikusten.

– Nere urretxindorrari entzun nai diot –esaten zuan trixte bein eta berriz.

Eta gero bere burua erortzen usten zuan bere burukoaren gañean eta ez zuan puzka batean besterik esaten; bitartean, kanpoan aizeak arbol-adarrak astindu ta elurra mara-mara erortzen ari zan.

Ta, ala, azkenean, sendagilleak aitortu bear izandu zuten beren sendagaiak ez zutela gizon aundi ura sendatuko. Enperadorea asi zan azkeneko txorabioak izaten; eta alakotan urretxindorra leioan ikusten zuala esaten zuan, eta berriz; bere abesti miragarri ura entzuten zuala iruditzen zitzaion.

Orduan norbait joaten zan bere ondora ta entzuten zion:

– Jarrai zazu abesten, nere urretxindor polita; jarrai abesten, orrekin laixter sendatuko naiz eta...

Ala, goiz batean eguzkia sartu zan leiotik barrena, udaberria zan eta, ta lore-baratza berriz lorez betetzen asi zan. Azkenean, udaberriarekin, jauregiko inguru guziak pixtutzen asi ziran.

Baiñan, ala ere barrenen, porzelanazko orma txuri ta eder aien barrenen, ez zan udaberririk sartu. Laguntzalle asko zeuzkan enperadoreak bere aldamenen, baiñan au trixturaz iltzen ari zan, eta iñor ezer egiterik ez zeukan. Baiñan alako batean, txori kanta goxo bat eldu zan leiotik. Danak oietik begiak jaso zituzten. An zegoan urretxindor txiki bat, leiotik barrena begira ta kantari.

Enperadoreak pixka bat iriki zituan begiak eta irripar bat egin zuan. Aspaldi zai zegoana eldu zan azkenean. Ta pixkanaka-pixkanaka indarrak etorri zitzaizkion eta oiean exeri zan.

– Iriki zazute leioa –esan zien bere serbitzariei– azkenengo aldiz entzun nai diot eta.

Serbitzariak bereala leiora joan eta iriki zuten, eta txoriaren abesti eztsuarek gela guzia bete zuan.

Pixkanaka-pixkanaka enperadorearen masailak gorritzen asi ziran, eta aurreneko irripar txiki ura zabaltzen joan zan.

– Oso ondo nago –esan zuan arrituta zeuden sendagilleen aurrean– Nere urretxindor txikiak bizia salbatu nau. Bere abestia entzun detan bezin laixter gertatu da miraria. Etorri da berriz ni ikustera, orrek esan nai du egin nion gaixtakeria barkatu dirala.

Eta begiak malkoz beteta, irripar gozo bat zeukan aoan, zoriontsua zan.

Urretxindor txikiak bere abestia bukatu zuanean, enperadoreak etortzeko kiñua egin zion.

– Etorri zaitetz, nere lagun on ori –esan zion– Emendik aurrera ez naiz berriz gaixtoa izango. Len bezela nere lore-baratzean eta basoan abestu zazu, lasai, eta entzun nai zaituzten guziak izango dute orretarako aukera. Olerkariak idatziko dute berriz zutzaz, eta gabean basotik barrena joaten diranak izango dute zure laguntza. Ez zaitut geiago neretzako bakarrik artuko, ta ez zaitut geiago urrezko kaiolan sartuko.

Ta orduan urrexindorrak itz egin zuan:

– Jauna, ori bakarra nai degu txori guziak. Askatasuna. Askatasunean abestuko degu biotzean daukagun poza, entzuten diguten guziei poztuko dien gozoa. Ez degu besterik bear. Askatasunik gabe ezin gera bizi. Urrezko kaiolean ia akatu ninduzun. Ezin nuan nik an abestu, ta trixturaz ilko nintzan.

– Agintzen dizut nik ez dizutela geiago orrelako kalterik egingo –esan zion enperadoreak txori miragarriari.

Eta danak arrituta utzi ta gero, enperadorea jeiki zan oietik, pozik, zearo sendatuta.

Egun ura ezkeru, jendeak larrua oria ta begiak ziarka dituen sorkaldeko erri aretan ez dute kaiolan txori bat ere ikusi nai. Txori guziak basoetan eta lore-baratzetan abesten dute.

Ta arrezkero urretxindorra an joan zan gauero jauregiko leiora enperadoreari abestera.

Ala eskertu zion bere anaiei emandako askatasuna.

Ta ala ba zan, sartu dedilla kalabazan.

Arkibidea

Itz-aurrea

Gure umeetan ilko al da euskera?

Bi izkuntz geiegi?

Izkuntzaren izamena

Itz eta entzun bideak

Jaungoiko ta imajinazio bideak

Umeentzat kontuak

Entzun eta irakurtzeko kontuak

Bakoitzak bere neurria

Liburutxo onen bidea

Bederatzi kcntu

Nola egiñak izan diran

Bide onen errua

Euskera Batuaren bearra

Ume-literatura lanetarako asmo batzuek

Lan onen akatzak

Era bat baiño geiagotara idazten ditugun itzak

Sorgiñaren urrea

Aizea

«Lagun», txakur bildur gabea

Ikatzgillea ta sorgiña ...

Egiaren zaria

Enperadorearen jantzia

Plomozko gudaritxoa

Urretxindorra